

ЗМІСТ

НАУКОВА СТОРІНКА

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З НАТО: РІК «ПОЗАБЛОКОВОСТІ» <i>Ігор Тодоров</i>	5
ПОНОВЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ФРАНЦІЇ ТА НАТО (1994-1999 РР.) <i>Валерій Кравченко</i>	13
RUSSIAN MILITARY REFORMATION PROCESS DURING YELTSIN'S PRESIDENCY(1991-1999) <i>Mykola Zamikula, Oleg Bezugliy</i>	18
ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ <i>Анна Кравченко</i>	32
THEORETICAL ASPECTS OF THE INTERNATIONAL SECURITY STUDIES: MAIN PRINCIPLES AND PURPOSES OF THE MODERN SYSTEM OF INTERNATIONAL SECURITY <i>Maksym Prykhnenko</i>	39
ВПЛИВ ДИЛЕМИ ОБОРОНА-НАПАД У РЕЙНСЬКІЙ ТА МЮНХЕНСЬКІЙ КРИЗАХ ТА ГІПОТЕТИЧНИЙ СОЮЗ ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ В ЄВРОПІ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ <i>Олександр Потехін, Юрій Клименко</i>	45

ІНФОРМАЦІЙНА СТОРІНКА

Міжнародна конференція «Нові загрози глобальній безпеці: міжнародний тероризм, піратство, кібер-загрози» (м. Волгоград, Росія) 24-25 березня 2011 р.....60

Презентація навчального посібника "Безопасный мир" 7 квітня 2011 р.....63

Прес-конференція для представників регіональних мас-медіа, присвячена до Дня Євроатлантичного партнерства 12 липня 2011 р. 64

МОНІТОРИНГ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗМІ

(Січень-червень 2011)

Укладач Овчаренко В. 66

НАУКОВА СТОРІНКА

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З НАТО: РІК «ПОЗАБЛОКОВОСТІ»

Ігор Тодоров

Рік після прийняття Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» основним сенсом якого було проголошення т.з. «позаблоковості» і відмова від євроатлантичної інтеграції характеризується протилежними тенденціями в співробітництві з Організацією Північноатлантичного Договору.

Попередній курс було радикально скореговано, незважаючи на те, що президенту мандат на такі зміни надала лише приблизно третина громадян України, наділених виборчим правом. Українська влада дала опонентам і суспільству уроки правового нігілізму, неповаги до Конституції, дій у річищі «політичної доцільності» для відбудови владної вертикалі. Всупереч регламенту Верховної Ради і навіть Конституції (тобто за відсутності кворуму та особистого голосування) був прийнятий Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», що закріпив так званий позаблоковий статус як основу зовнішньої політики, заклав основи для фактичної зміни зовнішньополітичного курсу держави. Процес голосування 1 липня 2010 р. чітко продемонстрував, що український парламент фактично відсунуто від розробки засад зовнішньої політики. Запанував новий стиль прийняття стратегічних рішень в зовнішньополітичній сфері: політичні інтереси владної групи визначають усе. Без урахування експертної думки, без аналізу рівня загроз і багатоваріантних сценаріїв, без застосування європейських демократичних практик нормотворчості та вироблення стратегічних рішень.

На думку міністра закордонних справ К. Грищенка, попередня політика євроатлантичної інтеграції призвела «до серйозної напруги між Заходом і Росією. Оскільки ми відійшли від старої мантри («або ми будемо членом НАТО, або нас поглине Росія»), ми позбавили Європу від політичного баласту, який, у гіршому випадку, привів би до нової «холодної війни» [1]. Навіть якщо припустити, що Європа дійсно готова сприйняти новий курс, тобто «зближення з Росією» та відмову української влади від євроатлантичної інтеграції як благо для себе, постає питання: якою мірою він сприяв утвердженню міжнародних позицій України, її зовнішній безпеці?

Проголосивши і законодавчо закріпивши позаблоковий статус без попереднього його концептуального обґрунтування, українська влада вимушена наразі підводити відповідну концептуальну і практичну базу під цей доволі неоднозначний і, певною мірою, унікальний у сучасній світовій політиці принцип. Попри офіційні запевнення в тому, що проголошення

позаблоковості лише прибирає зайву риторичку і усуває деякі ідеологізовані устремління, позаблоковість, за великим рахунком, вимагає радикальної перебудови безпекової політики України загалом. Квінтесенцією такої перебудови є зміна спрямованості безпекової політики держави – перехід від орієнтації на приєднання до системи формальних колективних гарантій безпеки до вироблення менш формальних шляхів забезпечення власної безпеки завдяки розвитку таких механізмів співпраці з ключовими партнерами, за яких вони були б зацікавлені у підтриманні безпеки України і не могли б отримати переваг від ескалації напруги з або навколо України.

Це набагато складніше завдання як з політичної, так і зі стратегічної точки зору. В політичному плані воно потребує набуття істотних важелів впливу, які б дозволяли підвищити самостійну роль України у відносинах з провідними потугами в Європі без формального членства у військово-політичних союзах, та становлення відповідної конфігурації зв'язків між цими потугами, в якій позаблоковий статус виступатиме одним з стрижневих параметрів. У стратегічному відношенні це вимагає розбудови військової потужності такого рівня, який би не тільки робив неможливим ігнорування інтересів України, але й перетворював Україну на необхідний компонент європейської архітектури безпеки. Зрештою, позаблоковість може виправдати себе лише в тому разі, якщо будуть знайдені способи альтернативного вирішення тих завдань, вирішенню яких мало слугувати членство в НАТО.

Зважаючи на повсякчасну участь України у миротворчих місіях під егідою ООН і НАТО, можна поставити «плюс» на користь нашої держави, котра була запрошена на засідання країн-контрибуторів миротворчих операцій НАТО в присутності Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна та Високого представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки Кетрін Ештон, а також на низку двосторонніх зустрічей з міністрами закордонних справ країн-членів Альянсу в рамках засідання Північноатлантичної Ради НАТО. Уперше за тривалий час засідання Комісії Україна – НАТО 15 квітня завершилося підписанням Спільної заяви сторін. Під час засідання КУН представники Альянсу висловили вдячність Україні за направлення до берегів Лівії великого десантного корабля «Костянтин Ольшанський» для здійснення гуманітарної місії з евакуації українських громадян (85 осіб) і громадян інших країн (більше 100 осіб). Україна готова направити в Лівію мобільний польовий шпиталь і літак Ан-26 після завершення гострої фази конфлікту в країні [2].

Існує експертна думка, що «позаблоковим» статус України є лише для внутрішніх політичних перипетій всередині країни. У зовнішній же політиці контакти НАТО й нашої держави не втрачають своєї актуальності. Навіть чергове підтвердження «відкритості дверей» організації без, так би мовити, нагальної необхідності цього для української сторони може говорити про

продовження співпраці з тими ж пріоритетами, хоча й трохи в іншому, «прагматичному» вимірі.

Нова Річна програма співробітництва з України з НАТО на 2011 рік, затверджена в указом президента в квітні мало чим відрізняється від її попередніх аналогів. Вона навіть спрямована на «виконання рішень, прийнятих під час засідань Комісії Україна – НАТО 4 квітня 2008 року у м. Бухаресті та 3 грудня 2008 року у м. Брюсселі».

Країни-члени альянсу закликали Україну розглянути можливості залучення до операції «Океанський щит» та надання додаткової інструкторської допомоги Афганістану, а також наголосили на важливості подальших послідовних і конструктивних зусиль у рамках переговорів щодо врегулювання Придністровського конфлікту у форматі «5+2».

Маючи Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року, наразі влада намагається узгодити так би мовити «весь комплекс» законодавчих актів із формування зовнішньополітичного курсу – схвалити нову Воєнну доктрину та Стратегію національної безпеки нашої держави. Саме проекти цих двох документів і були представлені на розгляд держав-членів НАТО під час ІХ Засідання високого рівня Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР), яке пройшло наприкінці травня 2011 р. Констатувалося, що Україна може відігравати роль не тільки контрибутора, але й гаранта регіональної безпеки [3].

Заступник Генерального Секретаря НАТО з питань оборонної політики та планування Хусеїн Діріоз вважає, що Україна досягла доброго поступу за останні роки в реформуванні свого сектору безпеки та оборони, в тому числі в підвищенні рівня демократичного контролю над Збройними силами та сектором безпеки, розвитком спроможностей, щоб робити і внесок в міжнародні миротворчі операції. Прогрес був більш відчутним у секторах, які не потребують великих капіталовкладень, зокрема, йдеться про реструктуризацію Міністерства оборони та Генерального штабу, згідно зі стандартами НАТО, а також про створення професійного сержантського корпусу й заходи щодо створення правових засад подальшого реформування війська. НАТО готова підтримати досягнення Україною цілей реформ, які були узгоджені на спільній основі між НАТО та Україною, та перераховані в Річній національній програмі співробітництва [4].

25 травня 2011 р. під головування Заступника Міністра – керівника апарату МЗС відбулося чергове засідання Комісії з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору. В ньому взяли участь національні координатори з питань партнерства України з НАТО, а також члени Комісії від Адміністрації Президента України, Ради національної безпеки та оборони України, Кабінету Міністрів України. Учасники засідання обговорили низку питань щодо розвитку конструктивного партнерства між Україною та Північноатлантичним альянсом. Йшлося, зокрема, про формування та пріоритети діяльності

робочих груп у рамках Комісії з партнерства, стан підготовки проектів Плану заходів із виконання Річної національної програми співробітництва між Україною і НАТО на 2011 рік та Плану заходів у рамках Комісії Україна – НАТО на 2011 рік. Значна увага також була приділена реалізації проектів практичної співпраці, таких як участь України у зусиллях НАТО по боротьбі з морським піратством, надання Альянсом допомоги Україні у посиленні заходів безпеки в рамках підготовки та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 з футболу, створення Трастового фонду НАТО з метою сприяння нашій державі у вилученні та захороненні радіоактивних відходів. Варто зазначити, що за місячний термін, наданий Кабінету Міністрів, План заходів із виконання РНП співробітництва між Україною і НАТО на 2011 не було підготовлено.

Актуалізація питань європейської інтеграції не залишилося поза уваги РНП. В ній окремий параграф присвячений відносинам з ЄС (1.3.2. Інтеграція в Європейський Союз). У контексті реалізації стратегічного курсу України на набуття членства в ЄС буде продовжено переговори щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що включатиме створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Розвиватиметься співробітництво з ЄС в сфері зовнішньої політики та політики безпеки, у торговельно-економічній сфері, у сфері юстиції, а також щодо інтеграції енергетичного сектору України в загальноєвропейській. Серед середньострокових цілей, зокрема, визначені: забезпечити виконання Порядку денного асоціації Україна — ЄС; сприяти розвитку двостороннього і багатостороннього співробітництва в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство» з метою включення до неї проектів; розвивати співробітництво у рамках Меморандуму між Україною та Європейським Союзом про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі від 1 грудня 2005 року; забезпечити поступальний діалог між Україною та ЄС з метою запровадження Європейським Союзом у середньостроковій перспективі безвізового режиму для громадян України. Пріоритетні завдання на поточний рік: вжити в установленому порядку заходів з укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що включатиме створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі; продовжити виконання Порядку денного асоціації Україна — ЄС; продовжити виконання Програми всеохоплюючої інституційної розбудови в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство»; забезпечити виконання плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України; забезпечити виконання на належному рівні Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб, ратифікованої Законом України від 15 січня 2008 року № 116-VI, продовжити підготовку до укладення імплементаційних протоколів з державами — членами ЄС для реалізації положень названої Угоди; забезпечити виконання на належному рівні Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз,

ратифікованої Законом України від 15 січня 2008 року № 117-VI, продовжити участь України у роботі Спільного візового комітету Україна — ЄС з метою проведення моніторингу виконання Угоди та опрацювати питання внесення до неї змін (щодо розширення переліку категорій громадян України, які підпадають під візове спрощення, та поетапного скасування візових зборів для всіх категорій громадян України); продовжити співробітництво з Місією Європейської Комісії з надання допомоги у питаннях кордону в Україні та Республіці Молдова (EUBAM); продовжити співробітництво з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики, зокрема, в рамках Європейської політики безпеки і оборони; забезпечити здійснення заходів, передбачених Робочим планом співробітництва Збройних Сил України і Секретаріату Ради ЄС (у рамках Європейської політики безпеки і оборони); опрацювати питання щодо можливості розширення формату воєнно-політичного діалогу між Україною та ЄС (зокрема, щодо участі Міністра оборони України у неформальних засіданнях на рівні міністрів оборони держав — членів ЄС); продовжити виконання Державної цільової програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 974; залучати авіаційні транспортні засоби до перевезення вантажів та особового складу збройних сил держав — членів ЄС, які беруть участь у миротворчих місіях і операціях ЄС; забезпечити належну підготовку визначених підрозділів Збройних Сил України для участі у багатонаціональних бойових тактичних групах ЄС; опрацювати питання щодо розширення участі України у морській операції ЄС «EU NAVFOR ATALANTA» [5].

Важливим спільним завданням України з НАТО залишалася інформаційно-роз'яснювальна робота, спрямована на забезпечення прозорості та відкритості двостороннього діалогу. Тривали контакти українських державних органів і неурядових організації з Центром інформації і документації НАТО та Офісом зв'язку НАТО в Україні для надання українському суспільству достовірної інформації про Альянс і його функції, а також про результати взаємодії України і НАТО з комплексу питань, що становлять взаємний інтерес. У Національній академії оборони України на початку лютого 2011 р. пройшов 10-й Міжнародний тиждень НАТО за темою «Створення нової Стратегічної концепції». Українська сторона висловила зацікавленість у налагодженні співробітництва з нещодавно утвореним Центром енергетичної безпеки у Вільнюсі (Литва), метою діяльності якого є сприяння міжнародним ініціативам зі спеціальним наголосом на співробітництво з НАТО в цій сфері.

Поступки Росії, не адекватні отриманим вигодам для національних інтересів України і її безпеки, хоч і змінили на краще тональність корпоративних відносин між керівництвом Росії й України, водночас

розбалансували зовнішню політику за стратегічними напрямками. Зовнішня і безпекова політика знову, як і в першій декаді ХХІ ст., здійснюється у непрозорому стилі, в ручному режимі, з переважанням тактичних потреб діючої влади над довгостроковими національними інтересами.

На весняній сесії Парламентської асамблеї НАТО у Болгарії 27-31 травня 2011 року було обговорено проект звіту по Україні. Затвердити цей документ планувалося в ході Північноатлантичної асамблеї, яка відбудеться у Києві 5-7 липня поточного року. Під час обговорення держави-члени НАТО наголосили, що Україна залишається найбільшим союзником Альянсу з-поміж держав – не членів організації, двері для якої усе ще відкриті. Проект звіту НАТО «Пост-помаранчева Україна: внутрішня динаміка розвитку і зовнішньополітичні пріоритети» був представлений італійським політиком Лучіо Маланом. Зазначивши, що намагання догодити Заходу або ж Сходу можуть просто розколоти країну, натівці висловили серйозну стурбованість перспективами європейської інтеграції України у контексті негативних тенденцій її внутрішнього розвитку, а також посилення впливу з боку Росії. Водночас було підкреслено, що Президент Янукович виявився не таким проросійським, як хотіли б у Москві: він не визнав незалежність відокремлених від Грузії територій Абхазії і Південної Осетії; не приєднався до Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану; висловився проти російського проекту газопроводу Південний потік, який дозволив би обійти Україну в транспортуванні газу по дну Чорного моря з Росії до Болгарії; відмовився від пропозиції злиття у нафтогазовій сфері, відкинувши поглинання українського енергетичного гіганта «Нафтогаз» російським «Газпромом», а також не допустив злиття авіабудівних галузей, як на те сподівалася РФ. Було навіть схвально прийнято, що Віктор Янукович захищає свої інтереси й інтереси своїх прихильників, у тому числі й олігархів. Проте, доповідачі одразу ж згадали про ряд «мінусів», котрі заважають побудові конструктивної і, що найголовніше, незалежної від Росії політики нашої держави. Альянс висловив стурбованість щодо таких стратегічних рішень, як продовження базування ЧФ РФ у Севастополі в обмін на зниження ціни на російський газ: було заявлено, що такі важливі стратегічні і довгострокові рішення мають прийматися після всеосяжних публічних і парламентських дебатів, а не в поспіху, без жодних спроб залучити до процесу опозицію. Було наголошено на можливості розгортання конфлікту з приводу Кримського півострова за грузинсько-осетинським сценарієм. Наголосивши на євроспрямованості зовнішньополітичного курсу України, НАТО досить скептично поставилася й до прихильності Віктора Януковича моделі «загальноєвропейської системи безпеки», пропагованої РФ. Незрозумілою було названо політику «позаблоковості», котра веде Україну до ЄС і ставить на всенародне обговорення питання вступу України до ОДКБ. У доповіді рекомендується продовжувати політику тісної співпраці Україна – НАТО, не допускаючи ізоляції нашої держави на міжнародній арені, проте, в основному, задля

розробки і реалізації ряду дій для заборони зростаючого авторитаризму В.Януковича. Україна залишається більш вільною, ніж її сусіди Росія та Білорусь, проте, наприклад, за рівнем корумпованості у 2010 році наша держава мала 134 місце із 178, що можна поставити на одну позначку із Гондурасом, Того чи Зімбабве. Сюди НАТО включила й утиски ЗМІ й опозиції, наприклад, володіння більшою частиною медіапростору В.Хорошковським чи відкриття кримінальних справ проти членів колишньої провладної верхівки. І тут справа Ю.Тимошенко – та «червона лінія, яку Янукович не може перетнути, якщо дійсно бажає інтеграції з Євросоюзом». Проте популярність таких ультраправих партій, як націоналістична «Свобода», отримала негативний відзвук Альянсу: для політично нестабільної України такий варіант є надзвичайно небезпечним [6].

НАТО підтвердило ще раз «конструктивне партнерство»: Альянс отримує таку собі «волонтерську» допомогу без жодних зустрічних зобов'язань, що аж надто важливо для організації за умов скорочення присутності в Афганістані й зменшення витрат в окремих сферах спільної оборонної діяльності [7].

Отже, рік, що пройшов від безперечного прийняття закону «Про засади внутрішньої за зовнішньої політики» і проголошення «позаблоковості» був неоднозначним. Відмова від понад восьмирічного курсу на євроатлантичну інтеграцію не сприяв авторитету держави в світі та підвищенню її безпеки. Ця поступка Росії (як і інші), була не адекватна отриманим вигодам для національних інтересів України. Зовнішня і безпекова політика знову, як і на самому початку ХХІ ст., здійснюється у непрозорому стилі, в ручному режимі, з переважанням тактичних потреб діючої влади над довгостроковими національними інтересами. Втім, формат відносин з НАТО залишався майже незмінним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзеркало тижня. – 2011. - №4.
2. Новини МЗС Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua> та інш.
3. Новини. Сайт Місії України при НАТО. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/missionnato>
4. День. - 2011. - № 71. - 21 квітня.
5. Річна національна програма співробітництва Україна — НАТО на 2011 рік. Інтернет-представництво Президента України. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13449.html>
6. Звіт НАТО: Янукович виявився не таким простачком, як на те сподівалася Москва. Сайт Кореспондент.нет. Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/1225832-zvit-nato-yanukovich-viyavivsya-ne-takim-prostachkom-yak-na-te-spodivalasya-moskva>.

7. International Weekly. 2011. - # 21-23. 30.05-12.06.2011 / Сайт Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України. Режим доступу: fpr.kiev.ua/?p=3059 -

ПОНОВЛЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ФРАНЦІЇ ТА НАТО (1994-1999 РР.)

Валерій Кравченко

Із закінченням „холодної війни” та початком становлення нової пост-біполярної системи міжнародних відносин змінилися й геополітичні європейські реалії. З об’єднанням Німеччини, оксамитовими демократичними революціями у Східній Європі, євроінтеграційними проектами Маастрихту, прийшло нове розуміння європейської безпеки. Франція, завдяки де Голлю обравши автономну тактику дій у галузі оборони, починає поступове наближення до НАТО, що потребували реформування, як необхідної умови становлення власного впливу у Європі. Втім, французькі президенти Міттеран (до 1995 р.) й Ширак (з 1995 р.), хоча й представляли кардинально різні політичні кола, все ж дотримувались загальних голлістських канонів, що передбачали європейське лідерство та велич Франції. Саме тому процес європеїзації оборонних спроможностей Старого Світу, що був ініційований президентом Франції Жаком Шираком у середині 1990-х рр., включав у себе три ідеї. По-перше це актуалізація європейської оборонної ініціативи як противаги НАТО. По-друге Ширак задекларував прагнення повернення Франції до військових структур Альянсу за умови можливості очолити південне крило Організації Північноатлантичного договору. Третьою областю можливого успіху європеїзації Ширака був процес розширення НАТО. Перше питання зосереджене на лобіюванні ESDI (European security and defence initiative) та трансформації ЗЄС (Західноєвропейського союзу), а також на практичних елементах втілення загальноєвропейських оборонних проектів, на кшталт Єврокорпусу, потребує більш глибокого аналізу. У даній роботі автор зосередиться на проблемах, які безпосередньо стосуються відносин Франції з НАТО у добу відновлення конструктивної співпраці (1994-1999 рр.).

У 1994 р. була затверджена нова Біла книга з питань оборони, що була підкріплена Програмою оборонного планування на 1995-2000 рр. Документ, що був розроблений прем’єр-міністром Едуардом Баладюром, визнаючи нове положення НАТО, не передбачав реінтеграції до військових структур Альянсу. Новий президент Франції Жак Ширак, що прийшов до влади навесні 1995 р., розпочав велику гру за вплив у Європі, залучивши зокрема безпрограшну карту потепління відносин з США у форматі НАТО. Прогрес у стосунках, як у теорії, так й на практиці, щодо інтеграції Франції до Атлантичного Альянсу, логічно призвів до рішень та критеріїв, що, загалом, типові для Франції: повернення країни до ради міністрів оборони країн-членів Альянсу та до комітету оборонного планування; офіційна й публічна вимога надання південного командування НАТО європейцям – французам, італійцям та іспанцям [1].

Цьому слідували дебати щодо повноважень європейських представників загалом, до таких, що мали США, зокрема Верховне союзне командування у Європі, його зв'язки з Західноєвропейським союзом та реорганізацію штаб-квартири НАТО [2]. Відколи роль підлеглих помічників у штаб-квартирі надавалась європейцям, становилось чітко зрозуміло, що присудження південного командування було прецедентом. Відповідь США була недвозначною: командування ніколи не буде передано європейцям оскільки регіон залишається надзвичайно важливим для інтересів Сполучених Штатів, та оскільки американська шостий флот у Середземному морі пов'язана з цим командуванням [3]. Такий погляд був певно проголошений на неформальній осінній зустрічі міністрів оборони країн-членів Альянсу, що відбулась у Бергені у грудні 1996 р.

Втім зазнавши поразки у своїх намаганнях дістати південне крило командування Альянсу, Франція активізувала дії на іншому політичному фронті – питанні розширення НАТО. Воно було вперше задекларовано в 1994 році на саміті у Брюсселі, а передумови для втілення на практиці були створені після підписання Дейтонських угод наприкінці 1995 року, що стабілізували процес вирішення конфлікту на Балканах. Як й більшість європейських країн, Франція наполягала на початковому числі у п'ять нових членів НАТО, до яких пропонувала включити Румунію та Словенію в додаток до трьох - Чеської Республіки, Угорщини і Польщі – яких активно підтримували Сполучені Штати [4]. Для того щоб зрозуміти цілі президента Франції у питанні щодо розширення НАТО, треба більш детально розглянути загальну ситуацію.

Від 1994 р. позиція Франції у цьому питанні кардинально змінилась, від повної недовіри, пов'язаної з опозицією Міттерана американському засиллю у європейських справах, до розуміння невідворотності процесу розширення та необхідності впливати на нього, що стало остаточно очевидним у перші роки президентства Ширака.

Найбільш поширеними французькими аргументами у підтримці румунських і словенських прагнень приєднатися до Альянсу були наступні: ці держави найбільш вдало виконували програму відповідності критеріям допуску у питаннях демократії та прав людини, а також економічної та політичної стабільності; румуни та словенці нададуть необхідний баланс впливу у регіоні після приєднання північних народів - чехів, угорців та поляків, і нададуть важливі переваги НАТО у зв'язку з їх географічною близькістю до нестабільних Балкан, слугуючи у якості "плацдарму" для Альянсу і оплотом проти поширення нестабільності в регіоні [5]. Негласним підтекстом для французів було те, що Румунія, зокрема, з її історично тісними зв'язками з Францією, забезпечить їй як союзну підтримку в НАТО, так й надасть засоби підвищення французького впливу на Балканах, на відміну від помітно проамериканських чехів, угорців і поляків.

Напередодні саміту НАТО в Мадриді у липні 1997 року, протягом якого країни першої (після закінчення «холодної війни») хвилі нових членів були офіційно запрошені розпочати процес приєднання, Сполучені Штати одностороннє оголосили, що тільки три країни приєднуються до Альянсу на початковому етапі [6]. Хоча насправді існували такі аргументи, як краща готовність трьох проамериканських кандидатів, зміна позиції Ширака у підтримці Румунії безпосередньо перед самітом у Мадриді засвідчила брак впливу Франції у Альянсі [7].

До того часу президент Франції зробив три спроби, щоб продемонструвати французький вплив в НАТО, що атлантична спільнота сприйняла переважно скептично. Окрім згаданої поразки з лобіюванням Румунії як можливого нового члена Альянсу, це стосувалось реорганізації структури командування та концепції створення Сил швидкого реагування. І кожен аргумент натикався на різкий супротив державного секретаріату США [8].

Зміст Мадридського саміту лише підтвердив, що європеїзація НАТО, затверджена в Брюсселі та просунута вперед у Берліні, фактично припинилася. Протягом саміту єдине, що залишалось Франції, це втрутитись у спори щодо того, які країни будуть «сплачувати» за приєднання нових членів та хто виграє від продажу військової техніки для переоснащення армій нових країн-членів відповідно до стандартів НАТО [9].

Маючи надзвичайно жорстку пресу у Франції, із призначенням нового кабінету міністрів соціаліста Жоспена, який так само не занадто поділяв атлантичні цінності, Ширак був врятований. Всі раптом погодились, що прогрес у стосунках Франції з НАТО, досягнутий протягом 1994-1996 рр. не може бути перекреслений одним невдалим самітом. Тож, як висловився один проголлістський аналітик, «НАТО зачекає» [10].

Така невизначеність Франції, однак, не була безкоштовною. Перш за все рішення про припинення зближення означало деякі збитки для французького впливу всередині НАТО, що у свою чергу поставило перед Францією проблему: шляхом обмеження своєї участі, Франція позбавила європейських членів НАТО найбільш гучного прихильника європеїзації, а саме себе. Французьке рішення про припинення зближення таким чином загрожувало основній меті, заради якої сама Франція прагнула до НАТО. Президент Ширак та новопризначений прем'єр-міністр Жоспен мали сприйняти не лише супротив США, але й велике небажання європейських партнерів Франції щось змінювати у структурах НАТО та в існуючому ланцюгу обов'язків та командування. Тож чим більш віддаленою залишалась Франція, тим менш імовірною виглядала подальша європеїзація Альянсу.

Виключення французького впливу мало значення для Франції не тільки по відношенню до європеїзації. По-перше, НАТО не стояло на місці у той час, коли Франція вагалася. Альянс, в цьому сенсі, просто не став чекати. Перший етап розширення Альянсу просунувся швидко вперед після

Мадриду, закінчившись формальним запрошенням до членства трьох країн в березні 1999 року. Подальше розширення у 2004 р., коли до складу Альянсу увійшли одразу сім нових країн, у тому числі й Румунія, пройшло без впливу Франції (таким чином навіть ймовірний союзник Франції Румунія вже була більш проамериканською). Нова командна структура НАТО була узгоджена 2 грудня 1997 р. на основі двох стратегічних командувань (*SC Atlantic* і *SC Europe*) та п'яти регіональних командувань на їх базі (*RC West*, *RC East* й *RC South-East* щодо першого, та *RC North* й *RC South* щодо другого), що скоротило кількість військових штаб-квартир в НАТО з 65 до 20 і увічнило панування Сполучених Штатів на трьох з чотирьох найбільш високих постів у НАТО (*SC Atlantic*, *SC Europe* і *RC South*) [11]. Нарешті, розгляд нової стратегічної концепції, у процесі якого Франція мала брати участь, не зазнав необхідних адаптивних змін, й був представлений на базі американської моделі на п'ятдесятій річниці НАТО протягом саміту у Вашингтоні 23-25 квітня 1999 р.. Як і на початку 1990-х рр., Франція, через недалекоглядну політику залишилась поза межами цих змін, добровільно залишившись на узбіччі світових справ.

Такий перебіг подій стосувався усіх рівнів співпраці. Зокрема, на військовому рівні французькі сили залишились під оперативним командуванням НАТО і в цьому відношенні не було ніяких змін щодо дислокації французьких військових у контингенті KFOR (у Косово) та SFOR (у Боснії), так само, до речі, як й їх німецьких чи англійських колег. Втім цікавим видається політичний рівень питання, оскільки французькі сили у Югославії, хоча й перебували під командуванням НАТО, втім не мали на це мандату ООН, на практиці беручі участь у військових діях проти суверенної держави. Саме це спричинило найбільш жорстку критику Ширака у Франції наприкінці 1990-х рр.

Франція не могла довго стояти осторонь НАТО, виключаючи власну актуальність і будь-які очікування щодо поліпшення ситуації з європеїзацією Альянсу. Тож французькі дипломати все ж були зобов'язані зробити все можливе для досягнення власних цілей у НАТО, часом за рахунок дипломатичної та оперативної незалежності. Враховуючи те, що Франція, принаймні з часів підписання Дейтонських угод по Боснії, відкрито підтримувала миротворчу діяльність Альянсу та сама активно брала участь у операціях, рішення про неповну реінтеграцію з НАТО було позбавлено будь-якого сенсу, оскільки воно обмежувало вплив Франції без надання країні будь-яких відчутних переваг по відношенню до інших держав-членів НАТО. Ще одна причина, чому Франція не мала змоги уникнути зобов'язань щодо членства в НАТО, це те, що вона географічно знаходиться в центрі прийняття рішень. Іронія полягає в тому, що мислення де Голля, яке утримувало Францію від повноцінної реінтеграції з НАТО, наприкінці 1990-х рр., поставило Францію в ситуацію наявності великої кількості зобов'язань та, водночас, лише обмеженого впливу, - власне таку саму ситуацію, яка змусила

де Голля частково вийти з НАТО в 1966 році. Враховуючи, що Франція навряд чи була в змозі скинути зобов'язання Альянсу, які виникли в контексті постбіполярної системи міжнародних відносин, впливає, що ці зобов'язання повинні були бути підкріплені впливом, який, за логікою, Франція могла одержати лише за однієї умови – повної реінтеграції з НАТО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Vernet D., Jacques Chirac a engagé son autorité sur l'affaire du commandement sud // *Le Monde* - 12 December, 1996.
2. Frachon A., Commandement sud de l'Otan: la 'bataille' de Naples // *Le Monde* – 31 January, 1997.
3. Amalric J., Otan: comment Washington a coulé Paris // *Libération* – 27 February, 1997.
4. Wise P. Who will join the club? // *The Economist* – 7 June, 1997. – P. 6.
5. Whitney C., NATO expansion: symbol and substance // *International Herald Tribune* – 18 May, 1997.
6. Zechini L., Washington récuse formellement la candidature de la Roumanie et de la Slovénie // *Le Monde* – 14 June, 1997.
7. Vernet D., La France risque de se trouver isolée lors du sommet atlantique de Madrid // *Le Monde* – 4 July, 1997.
8. Vernet D., France-l'Otan: une bonne idée en panne // *Le Monde* – 29/30 June, 1997.
9. Asmus R., What will NATO enlargement cost? // *Survival* – Autumn, 1996. – PP. 15–26.
10. Joxe A., L'Otan peut attendre // *Le Monde* – 13 May, 1997.
11. Naumann K., NATO's new military structure // *NATO Review* – Spring, 1998. – PP. 10–14.

RUSSIAN MILITARY REFORMATION PROCESS DURING YELTSIN'S PRESIDENCY (1991-1999)

*Mykola Zamikula
Oleg Bezugliy*

The implementation of reforms in the military field is a difficult task for any country, especially when such a modernization concerns a fundamental change in structure and doctrine of the armed forces, caused by significant revisions in the alignment of forces in the geopolitical arena, or by a qualitative leap in the development of military science and technology. It requires a huge number of material costs as well as intellectual capital. To complete the processes of restructuring successfully it is important to have a well-developed plan of reforms and a professional contingent of experts-reformers. The main motive and objective of the military reform should be to enhance the combat capability of military units; the creation of the army, that will be able to deal with its tasks. This should be achieved taking into account a balance between military and political components of modernization.

Russian Federation, like other states formed after the collapse of the Soviet Union, faced the necessity of reforming its armed units. Military inheritance received from the Soviet Union was rather impressive in numbers [25, p.2; 35, p. 97], but at the same time, suffered a lack of modern organisation and, especially, training [1, p. 125]. Moscow, that supported the idea to defend its status as a regional leader (and not abandoning its pretensions on the status of global leader in future [25, p. 2]) just had to do the modernization of its defence complex. However, the objective contradictions of the Kremlin leaders have set specific problems for reforms: on one hand the new state for economic reasons, could not maintain large army [39], on the other - Russia needed a large army to defend its long borders [23, p. 44]; on one hand politicians were afraid to strengthen the military [63], on the other - they understood the importance of military force for strengthening the state [see 47], etc. All this led to the prolongation of the process of army reforming for many years - in fact, it is not completed even now.

Military reform in Russia has always been an object of attention for the experts [see 1, 5, 6, 7, 16, 25, 28, 36] - the East-West confrontation is still hovered in their minds, and the possible revival of Russian military power caused a genuine interest. In this paper we attempt to broadly address this concern by analyzing the processes, typical for the development of the Russian army over the last twenty years. The main purpose of this research is to consider the process of building a new type of army in Russia after the end of the Cold War and disintegration of the USSR. We will concentrate our efforts in order to answer the question: was a reformation process in Russia ever successful? Is it correct to say, that Russian armed forces are experiencing some kind of renaissance? Or maybe all these talks are simple state propaganda to strengthen its public image?

For decades politicians who were in power in Moscow had strong armed forces under their control, that acted as an effective means of political coercion, strong protector of the interests of the state and its territorial integrity. Regardless of what power was located in the Kremlin - tsarist or communistic - the army guarded state borders, and its power was recognized throughout the world.

With the collapse of the Soviet Union the situation has changed. The formation of fifteen independent states on the territory of the USSR/former Russian empire undermined both military and economic might of the new democratic Russia. On one side, for the first time in few centuries economically important industrial areas of the Donbas and Nikopol, Baku oil fields, agricultural and cattle lands of Central Asia were released from the hands of Kremlin leaders, and it affected negatively the economic potential and state incomes [25, p. 2]. On the other side, not only the Soviet territories were divided between new states, but the Soviet armed forces as well - in accordance with the Tashkent agreement, almost half of its military equipment was distributed to the former Soviet Republics [25, pp. 5-6]. In this situation it was a terrible alignment of forces for the Russian military leaders, since the main combat-ready units of the Soviet army were stationed on the borders of the USSR, and after its collapse automatically became part of the Ukrainian, Belarusian and other former republics armies with all the equipment, leaving Kremlin with the army, consisted of less-trained troops of the rear military districts [26, p. 2]. Taking into account all this, the overall situation in the Russian army in the early 1990th can be described as catastrophic.

Of all the armed forces Russian Air Forces may have suffered most negative effects from the democratic reforms and transformations, that put an end to the existence of the Soviet Union. The story of this kind of troops in Russia has many glorious pages, important not only for the patriotic education of Russian youth, but for the whole aviation history as well [see 19, 24, 30, 41, 53].

In the era of the Cold War, the Soviet Air Force continued to develop rapidly. Unlike their American counterparts, they did not play an important role in the nuclear triad - strategic aviation of the Soviet Union could not compete with the forces of USAAF [48]. Soviet constructors were not able to compete with their Western rivals in this field (although even there they have made great strides by creating Tu-160 supersonic bomber [18]), and focused their efforts on creating a safe air umbrella, able to withstand bomber armada of NATO. Taking into account the experience of using Soviet-made fighter jets in local conflicts of the second half of the XX century, we have to admit that the models made by Mikoyan and Sukhoi designed bureaus were able to meet the requirements for combat aircraft of that period and were worthy opponents for *Sabres* and *Phantoms* [see 42, 57].

Just before the end of bipolar confrontation Soviet Air Forces had 20 large strategic formations, 38 air divisions, 211 air regiments and about 10 000 aircrafts. From these numbers Moscow got only about 60 % of the aircrafts and 50 % of the airfields. Many important structures were left on the territories of former Soviet Republics. At the same time placement of the Russian air forces in the Western

parts of the state was not appropriate for new conditions of the international security [1, p. 142]. Moreover, due to significant shortage of funds it was impossible to continue researches on the creation of such promising military technologies, as aviation complexes of the fifth generation and multi-purpose fighter. Also such promising models, as Il-106 military transport aircraft, Ka-50 and Ka-52 helicopters were not produced serially. Even such important work, as modernization of MiG-29 and Su-27M aircraft was stopped, despite its great importance not only for Russian Air Forces combat effectiveness, but for state economy as well [39]. Because of this, country, that was regarded as one of the strongest in the air, during 1990th was risking to remain without strong military wings.

Similar situation existed in other military branches of the Russian Federation' Armed Forces. Russian ground troops have a long and glorious history [see 33, 51, 52, 54]. In the Soviet Union, the idea of the superiority of the national war machine was widely circulated and welcomed. Ground forces were actively developed both quantitatively and qualitatively, both before and after the Great Patriotic War. Soviet tank armies assaulting the shores of the Channel as a result of a lightning blitz – these events that might happen in the case of transformation of the Cold War into Hot War cause fear in the minds and hearts of Western generals [1, p. 125; 25, p. 1].

Army of the Russian Federation was nevertheless not so frightening. The first published estimates of the Russian Ground Forces in 1992 showed, that Russian army consisted of 103 divisions, but most of them had serious troubles with the problems of disorganization [35, p. 97]. It received from its predecessor a lot of problems (the need for rearmament, for transformation of military doctrine in the conditions of information society and development of new technologies), that could be resolved by such industrial giants as it was Soviet Union, but not by a new democratic Russia - state of permanent economic crisis. Tank armadas were rusting in warehouses, soldiers and officers did not receive proper training, and the fear of armored avalanche from the East left the hearts of Western experts [see 31].

The Soviet navy, also guided by the tradition and victorious history of the naval forces of tsarist Russia, played an important role in strengthening the power of the communist system. It should be noted, however, that the Soviet surface forces could hardly resist the Western navies, and were intended more for defensive tasks, not offensive. At the same time, active development of submarine forces, and especially submarines equipped with nuclear missiles, made them the main headache for the naval command of NATO [38].

The collapse of the Soviet Union gave a significant blow to the navy: in the Baltic Kremlin lost well-equipped and prepared bases in Estonia, Latvia and Lithuania [37, p. 47]; the problem of the Black Sea Fleet became one of the most painful for Russia's foreign policy - government of newly-independent Ukraine demanded their part in this fleet, and question about locating of ships under St. Andrew's flag in Sevastopol also remained open [34, p. 274]. Ambitious projects to

build nuclear aircraft carriers were stopped, and some strong ships were sailed or commissioned [21, p. 255].

Taking into account all these facts, it is undoubted that in 1989, the Soviet military was one of the most feared on earth. But during the next decade its reputation was greatly damaged: by 1994, the Russian armed forces suffered a major setback when they took on rebel fighters in Chechnya, tanks were parked from lack of fuel and officers were working second jobs during duty hours to make ends meet; aircraft could not fly due to lack of spare parts and ships were sat rusting at their piers [9]. The improvement of such situation could be done only by means of applying great efforts, increasing of spending from state budget and radically restructuring the military sector.

The collapse of the Soviet Union and subsequent dramatic change in all spheres of life not only undermined the military power of Moscow - the worst thing was that it had brought devastation to people's thoughts. Changes in the political system had a significant impact on the principles of governance and decision-making procedures, and because of this leaders of the newly independent Russia faced an important challenge to adapt their actions to the exercise of administrative functions in such conditions.

Without a doubt, one of the key figures in the construction of a new independent Russia was its first president, Boris Yeltsin. His personal qualities undoubtedly influenced greatly the Russian policy in the difficult 1990th. As a representative of the Communist Party of the USSR, he understood the inability of the Soviet Union to adapt to new conditions of international policy, and became a man who took responsibility to formalize its dissolution [see 47].

As a president of Russia Boris Yeltsin had to face many challenges - among them intensification of the nationalist movements (Chechnya), internal political crisis (events of 1993), and economic problems (default of 1998) are worth mentioning. The need to radically reconstruct the life of the state and society placed on his shoulders the difficult task - and even now, after his death, the analysts can not come to mutual conclusion about how well he had handled this task [see 3, 11, 12, 55, 60, 61]. Critics accused Yeltsin's inability to govern: he was accused of links with the oligarches, that lead to the full destruction of the already weak economy, for short-sighted foreign policy [50], for the desire by all means to strengthen his position as a political leader, at the same time ignoring the interests of the country [40]. These charges are not far from the truth - Yeltsin was a real representative of the Communist party apparatus, who changed his political orientation because of the pressure of external circumstances (making it faster than others, he achieved the reputation of "true" democrat), but in fact he was still the same bureaucrat-functionary with strong desire to secure and improve his positions on the top of power.

His attitude towards a military reform only confirmed this. Understanding the importance of the new decisions in this area, and at the same time, not understanding the essence of the processes, and yet afraid to strengthen the power

of the military [63], he, on the one hand, persistently demanded that the Ministry of Defence should begin the modernization of the armed forces, but his desire to control directly all spheres of public life led to the formulation of the impossible tasks before military officials, and at the same time, any objections from them were roughly ignored. It is not surprising that political opponents negatively estimated Yeltsin's activities in the field of military reforms. The accusation in the collapse of the army was incriminated to Yeltsin during the attempt to initiate his impeachment in 1999. A Member of Russian Parliament Arbatov from the "Yabloko" argued that there were no any other spheres of policy than military management, where the President concentrated such enormous powers in his hand. But at the same time there were no any other spheres of reforms where its results were so miserable [43].

At the beginning of the formation of an independent Russian Federation important positions in the government were held by Yegor Gaidar. As a strong supporter of democratic reforms, he did everything in his power to use his knowledge to create a real market economy model in Russia. The absence of the same strong desire among colleagues, and the reluctance of citizens to accept the proposed reforms of Gaidar's shock therapy led to the failure of his efforts. Even now, after his death, his role in the history of Russia is assessed as negative [58], although some analysts acknowledge that only his unpopular measures were able to lift the country out of the swamp of the unfavorable conditions in the beginning of 1990th [see 44, 45].

In relation to the modernization of the armed forces Gaidar was a supporter of the reduction of the army. In his thoughts on the military reform, the idea which was popular among Russian democrats for a long period of time, was viewed clearly: by decreasing the number of defence and law enforcement agencies facilitate the survival of the stagnant economy [39]. In fact, Gaidar's economic policy gave a powerful blow to armed forces - as a representative of the civil democratic elite, he could not objectively evaluate the significance of the army for the state. His idea of reducing the number of troops and saving budget funds from this was generally true, however, because of his lack of knowledge in specific military matters, methods and extent of this reduction, as well as its terms were completely fantastic.

During first Yeltsin's presidency a position of Minister of Defence of the Russian Federation was held by Pavel Grachev. The representative of the airborne troops, he earned fame and respect through his actions during the Afghan campaign of the Soviet army, where he was declared the Hero of the Soviet Union. Initially supporting the 1991 coup, he then moved to the side of Yeltsin and Gorbachev [46], and only these actions and his loyalty to new Kremlin leaders ultimately brought him the appointment to high office [36, p. 84].

In his role as a minister Grachev, to a large extent, was responsible for making decisions regarding the development of Russian armed forces. By surrounding himself by his comrades-in-arms [17, p. 52], he strengthened his

positions in the Ministry and actively supported interests of the military, speaking against the politicization of the army and supporting the idea of reforming it [34, p. 269]. In general, we can say that he has become the pivot, which could in some way save the Russian armed forces from further collapse in the era of severe crisis. However, the longer Grachev held the post of minister, the more he had been criticized - both for the abandonment of his own principles about apolitical military during the events of 1993 [34, p. 291-293], and for the condonation of the military top crimes [36, p. 84]. He was repeatedly accused of corruption, and according to one version - was involved in the murder of a journalist Dmitry Kholodov [13, pp. 58-59]. The first Chechen campaign also showed Grachev's military incompetence - his strong statements about the quick actions to restore constitutional order in the breakaway republic [32, p. 141] had little to do with the reality of the bloody events in Grozny, where Russian army was bogged down in the toughest urban combat. Eventually, in 1996, Grachev was dismissed. Taking into account the realities of the Kremlin's political life - not because of his mistakes, but only as a result of backstage negotiations between the presidential candidates.

A significant figure in both the political and military life of Russian society at that period of time was Alexander Lebed [13, p. 60]. A combat officer who participated in the campaign in Afghanistan, he was part of the Grachev's team in the early 1990th [17, p. 53]. However, later he dramatically broke off with Minister of Defence because of different opinions on some major issues [see 56]. Lebed has always had a reputation of a man who openly expressed his thoughts, and this invariably led him to conflict with governing bodies. His resignation in 1995 was quite logical, as well as the subsequent rise of his political career (in the presidential elections of 1996 he took the third place). Some military leaders blamed him for signing of Khasavyurt Accord [see 59], but this opinion was not shared by all [49]. His sincerity in statements, the willingness to admit mistakes and openly pointed vital problems impressed ordinary people; he himself declared that he goes into politics to ensure that fundamental changes in military policy of Russia should be done from above because it is impossible to made them from below [22]. Conflicts with the Kremlin structures did not allow him to stay among the official authorities for a long time, but his critical thesis about the established order in the country even now, after his death, deserves attention.

The next Minister of Defence was Igor Rodionov – the Head of the Military Academy of General Staff, not engaged in the corruption scandals of the Grachev's era [36, p. 84]. Rodionov was a candidate, loyal to Lebed, and got a portfolio because of the Yeltsin -Lebed agreement [9, p. 28]. He eagerly tried to restore the armed forces' might. Some authors have admitted that his plans really had chances for success [39]. However, his independent points of view, conflicts with political circles [26] and extraordinary sincerity in statements (as an example we can remember his famous phrase about the fact that he is a minister of collapsing army and dying fleet [46]) resulted that he was dismissed from his position in record short time - only ten months after his appointment as a minister.

His successor was a commander of the Strategic Rocket Forces Igor Sergeyev. For four years period he was a member of various governments, as a minister or acting minister. Sergeyev managed to hold on the ministerial chair much longer than his predecessor, and continued formal modernization of the army. However, his complete subordination to the will of the political leaders of the country rendered a disservice to the armed forces, reducing its financing and fighting efficiency [8, p. 183]. Bureaucratic shifts, the abolition of certain structures and unification of some military districts could not change the overall picture - Sergeyev could not defend the interests of the army, and was not trying to do this at the time when Kremlin leaders were worried about other issues.

The need to reform the armed forces was seen in last years of the Soviet Union existence - even then experts realized that the old system of military development turns it into a dead end [1]. But with the collapse of the state the need for modernization and restructuring of military forces became obvious to Moscow.

The first reform plan was published on 21 July 1992 in the Ministry of Defence official newspaper *Krasnaya Zvezda* [6, p. 67]. The essence of the main provisions of the military reform concept was "to conduct a phased series of activities to create Russia's armed forces as one single organism" [39]. In general it was planned to optimize the types of armed forces, their organizational and staff structure; to establish well equipped and effectively trained groups of troops, that could act in accordance with the new security challenges; to improve the system of recruitment; to improve the technical equipment of the land units, air forces and fleets. The main aspect of the reform plan was to change structure of the army organization from an Army-Division-Regiment to a Corps-Brigade system. This new structure, based on the creation of the smaller, but more effective and well-trained units, was to be better capable in independent actions at all levels, to produce economies, increase flexibility, and simplify command-and-control arrangements [14, p. 488].

Execution of the reform was planned to divide into three main phases:

During the first phase of the reforms (1992) the main objective was to conduct an inventory of weapons and military equipment, remained in the hands of Russian army. It was also important to begin the reduction of the number of troops and reorganization of their structure by means of the transition to a mixed principle of recruitment. One of the great challenges of this period was to organize planned withdrawal of Russian troops from abroad in accordance with the international agreements;

By the end of the second phase (1993-1995) it was planned to complete the formation of the Russian Armed Forces and establish the basis for future transformations. At this stage military officials were forced to complete full withdrawal of Russian troops from abroad, the creation of military infrastructure on the territory of Russia; to continue the transition to a mixed system of recruitment; to initiate the establishment of mobile forces;

In accordance with the plan, during the third stage (after 1995) it was possible to complete the creation of groups of troops, as well as military infrastructure on the territory of Russia; to make radical transformation of the organizational structure of the Armed Forces and their control systems; to complete the transition to a mixed system of recruitment [39].

As we can see, it was planned to rebuild the army to the end of the Yeltsin's first term. Of course, despite some minor successes, these efforts failed.

One of the more or less visible steps ahead in the direction of a real reform in the army were made when contract military service was adopted for the Russian armed forces. But without enough money it was impossible to make this good initiative really useful - only 6 billion rubles were allocated to supply the first 100-thousand wave of contract soldiers, but in the conditions of Russian inflation these costs soon became a pitiful amount [39]. The politicians pushed Minister of Defence to make at least somewhat in order to show, that Russian army continues its way to professionalization. But nobody listened to his arguments about the costs of such decision. The urgent shortage of money initially discredited the idea of a contract service: people did not get what they required (and what was promised to them) under the contract. There were lack of salaries, lack of housing, lack of privileges - in general, lack of all things, that could attract people to sign an agreement [20, p. 192]. The consequences were not long to wait. A year after the introduction of contract service only Ground Forces suffered the loss of 25% of contract soldiers, who decided to terminate an agreement [39]. It is also worth noting that people, who decided to go on military services in such conditions, preferred to sign on service in rear units, not combat.

Another problem for Russian Ministry of Defence was dealing with withdrawal of military units from Eastern European States. From 1991 to 1995 Russia repatriated 800 000 troops. 400 000 civilian personnel and 500 000 dependants, along with over 45 000 pieces of various military hardware, 3.5 million tones of material-technical means and strategic reserves [29, p. 7]. The great work done in this area was certainly a necessary element in the case of building of new armed forces of independent Russia. At the same time, it required considerable financial and organizational costs. The army was being reduced, and it could not provide employment for personnel which arrived from abroad [26]. In these circumstances, the problem has become significant for both the image of the armed forces and for their budget.

Since 1992, the Defence Ministry developed a great number of programs of the army rearmament. Almost all of them failed. In 1993, Grachev further detailed the planned restructuring of the forces structure. He said there would be three categories of units: Constant Readiness units, ready to react immediately in local conflicts; Mobile Forces, matched to reinforce them in short time; and finally, Strategic Reserves, which would be used only in the event of a major war [9, pp. 21-22]. Grachev, loyal to his former airborne units, was eager to strengthen their positions as a base for the creation of this new army elite. The idea was obviously

great. But its implementation - like it often happens - was much more problematic. Lack of agreement in the military hierarchy, as well as lack of appropriate military equipment made so-called mobile forces expensive but a useless tool. Moreover, Grachev's favoritism negatively influenced combat readiness of the whole army.

Restructuring and reduction of military units also advanced in full swing. However, the achieved results did not meet stated objectives. Restructuring of military forces did not impact on their combat training - and there were objective reasons for it: creation of the new brigades were made not by the formation of the entirely new independent units, but by means of dividing existent divisions - of course, with such approach it was impossible to provide it with all necessary structures and services, important for the logistic and supply functions.

Despite all these problems Grachev confidently declared that the reforms in the army were prepared and organized in accordance with a plan. His closest associates agreed with him, and the same information was transmitted to the President, who was optimistic about their work. But not all military officers were so sure in this problem. A Colonel General Valery Mironov argued that military reform has stuck, and, if a situation would not change, in the nearest future there would be nothing to reform; Commander of the Ground Forces, General Vladimir Semenov insisted, that it is impossible to talk about reforms at the time when combat training of army units is funded by only 8-9%; Chief of Naval Staff Admiral Valentin Selivanov complained that instead of reforming the Navy there was only its unreasonable reduction; Commander of the 14th army, Lieutenant General Alexander Lebed tried to prove that there is no even a smell of the reform [39].

Finally, the confidence in the armed forces was undermined deeply by the unsuccessful campaign in Chechnya - it perfectly illustrated the level of the Russian army training and showed to the public that the loud shouts of certain military and political leaders about successful reforms were only myth and propaganda.

The period of Presidential elections of 1996 was full of promises, made by different candidates about the restoring of Russian military might. After the elections all of them were forgotten. Yeltsin appointed quit professional Rodionov to the post of Minister, and at the same time created a high-ranking Defense Council - a structure that duplicated Ministerial efforts. The confrontation between two offices was inevitable. The main difference between them was a question of spending. Defense Council officials say that they are planning a military reform based on present levels of defense spending, and Ministry demanded a percent increase of the defense budget [15]. It is not a hard question to predict, whose side was eventually supported by Yeltsin...

In 1997, with the appointment of the new Minister of Defence, absolutely loyal to the President, some kind of real reforms started. Among the most important measures, launched at that period was reduction of the number of military educational institutions (their number was not changed since the Soviet

time). A larger number of army divisions were given status of constant readiness units [62]. However, personnel quality - even in these favored units - continued to be a problem. Lack of fuel for training and a shortage of well-trained junior officers reduced combat effectiveness [4, 268]. Therewith not all actions of the new minister were welcomed by the army. Favoritism did not disappear after Grachev's retirement. As a representative of the Strategic Rocket Forces Sergeyeve concentrated his efforts on the interests of his old service, and such attachment created a menace for other military branches. His decision to disband the headquarters of the Ground Forces in December 1997 was greeted with caution [4, p. 259]. This disbandment was seen by some researches a military nonsense, justifiable only in terms of internal politics within the Ministry of Defence [27, p. 6].

As we can see, Russian military reformation during Yeltsin's years was obviously not successful, as it was expected. And there were clear reasons for such failure.

First of all we should mention an absence of firm civilian political guidance of the modernization processes. For Russian President Boris Yeltsin the task of making armed forces controllable and loyal was more important, than their reformation [6, p. 67]. Yeltsin, whose road to power was accompanied by the events of 1991 and 1993, was fully aware of the army's potential in the settlement of political crisis, and wanted to have such power under his hand.

Another problem was lack of funding. For example in 1995, Russian Air Forces received only 3% of the claimed amount of costs, needed for its development. Scientific testing and design works were in many cases disrupted. Their share in military expenditures amounted almost 20% in 1990, but by 1994 this figure dropped to 5,7% (for example, in NATO countries this item of military expenses divided from 9,8 up to 11,2%). Many promising programs of the new weapons and equipment development were funded by the residual principle. The share of modern military equipment in the Russian army fell from 35% in 1992 to 10% in 1997 [39]. But even this was not the worst - the economic crisis that struck Russia in 1997 and 1998 resulted that Ministry of Defence and General Staff, left without appropriate funding, began to focus their efforts on the ensuring of the armed forces simple survival, and had no money on reforms [9, p. 31]. Of course, taking into account all the financial problems of transforming state, and the number of costs, needed for army development, we can say that such shortage was substantiated, but also we should not forget well-known facts of corruption and economic crimes, made at that time by political authorities [10, pp. 53-54].

Also, it is important to mention such a fact that reformation process was not fully accepted by the military elite. The General Staff and the armed services tried to preserve Soviet era doctrines, deployments, weapons, and missions in the absence of solid new guidance as well [2, p. 113]. Russian military hierarchy had difficulties with understanding the changed situation in the post-bipolar world due to their education. Thus, these generals were not fully aware of such questions as

new security challenges, and could not adapt themselves and Armed Forces under their command to confront such dangerous treats, as development of terrorism and cyber warfare [27, pp. 2-3].

As we can see, the whole reformation process can be defined by three major themes: the continuous lack of funds; the massive withdrawals and continuous force reductions that started under Gorbachev but continued through the 1990s, and lack of strong and visionary leadership, either civilian or military [9, p. 20]. In such circumstances, it was clear that only radically changed approach to the problem will change the situation for better, and that this task must be met by the new leader of the state.

LITERATURE

1. Aldis A., McDermott R. N. Russian military reform, 1992-2002. - 2003 - 332 p.
2. Arbatov A. Military Reform in Russia: Dilemmas, Obstacles, and Prospects // International Security, Vol. 22, No. 4, Spring 1998.
3. Aron L. Yeltsin: a revolutionary life. - 2000. - 934 p.
4. Austin G., Muraviev A. D. The armed forces of Russia in Asia. - 2000.
5. Baev P. Russian energy policy and military power: Putin's quest for greatness. - 2008. – 237 p.
6. Baev P. The Russian Army in a time of troubles. - 1996. – 204 p.
7. Barany Z. D. Democratic breakdown and the decline of the Russian military. - 2007. – 247 p.
8. Barany Z. D., Moser R. G. Russian politics: challenges of democratization. - 2001.
9. Beasley Kris D. Russian Military Reform from Perestroika to Putin: Implications for U.S. Policy // Maxwell Air Force Base, Alabama. - April, 2004.
10. Betz D. Civil-military relations in Russia and Eastern Europe. - 2004.
11. Breslauer W. G. Gorbachev and Yeltsin as leaders. - 2002. - 331 p.
12. Colton T. J. Yeltsin: a life. - 2008. - 616 p.
13. Desch M. C. Civilian Control of the Military: The Changing Security Environment. - 2001.
14. Dick C., Russian Views on Future War, // Jane's Intelligence Review, November 1993.
15. Felgenhauer P. Russian Military Reform: Ten Years Of Failure // Proceedings of a conference held at the Naval Postgraduate School on March 26 and 27, 1997. (<http://www.fas.org/nuke/guide/russia/agency/Felg.htm>).
16. Galeotti M. The Politics of Security in Modern Russia. - 2010. - 233 p.

17. Golovkov A., Leskov S. Top Guns: Who is who in Russia's military; a scorecard for future maneuvering, power plays and skirmishes // The Bulletin of the Atomic Scientists. - vol. 51. No 3, May/June 1995.
18. Gordon Y. Tupolev Tu-160 Blackjack: Russia's Answer to the B-1. - Midland Publishing, 2003 - 128 p.
19. Guttman J., Dempsey H. Pusher Aces of World War 1. (Aircraft of the Aces 88). - Osprey Publishing Ltd. - 2009.
20. Herspring D. R. Putin's Russia: past imperfect, future uncertain. (Second Edition) - 2005.
21. Higham R. D. S, Kagan F. W. The military history of the Soviet Union. - 2002.
22. Lebed's interview to Interfax agency, 6. 12.1995.
23. Liaropoulos A. The Russian Defence Reform and Its Limitations // Caucasian Review of International Affairs Vol. 2 (1) - Winter 2008.
24. McCannon J. Baïdukov G. Russian Lindbergh: the life of Valery Chkalov. - 1991. - 330 p.
25. Miller S. E., Trenin D. The Russian military: power and policy. - 2004. - 241 p.
26. Orr M. The Russian Armed Forces as a factor in Regional Stability // Conflict Studies Research Centre. - June 1998. (<http://www.da.mod.uk/colleges/arag/document-listings/russian/C99-MJO.pdf>).
27. Orr M. The Russian Ground Forces and Reform 1992–2002. - January 2003.
28. Pallin C. V. Russian military reform: a failed exercise in defence decision making. - 2008 - 248 p.
29. Pantelogiannis F. The Russian Military Reform // a Master's Thesis - Institut Europeen des Hautes Etudes Internationales. - Nice, May 2003.
30. Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union, 1932-1939. - 1998. - 234 p.
31. Shaw A. Technologies for NATO's Follow-on Forces Attack Concept. - 2008.
32. Smith S. Allah's mountains: the battle for Chechnya. - 2006.
33. Stone D. R. A military history of Russia: from Ivan the Terrible to the war in Chechnya. - 2006. - 259 p.
34. Taylor B. D. Politics and the Russian army: civil-military relations, 1689-2000. - 2003.
35. The Military Balance 1992-1993.
36. Ulrich M. P. Democratizing Communist militaries: the cases of the Czech and Russian armed forces. - 1999. - 292 p.
37. Vego M. N. Naval Strategy and Operations in Narrow Seas. - 2003.
38. Watson B. W., Watson S. M., The Soviet naval threat to Europe: military and political dimensions. - 1989.
39. Баранец В.Н. Генштаб без тайн. — М.: Вагриус, 1999.

40. Баранов Н. 10 лет реформ (http://nicbar.narod.ru/army_8.htm).
41. Быков М. Ю. Асы Великой Отечественной. Самые результативные летчики 1941-1945 гг.. — М.: Яуза, Эксмо, 2007.
42. Война в воздухе # 022 - Боевое применение МиГ-21 во Вьетнаме.
43. Выступление А.Г. Арбатова (фракция «ЯБЛОКО») по вопросу о вынесении обвинений против Президента РФ по пункту о развале армии на заседании Государственной Думы, 14 мая 1999 года (<http://www.yabloko.ru/Publ/Speach/arb-imp-1.html>).
44. Гайдар заложил основы рыночной экономики в России - Кудрин // РИА Новости. - 16.12.2009 (<http://rian.ru/society/20091216/199564534.html>).
45. Гайдар пытался сделать экономику РФ цивилизованной - Меликьян // РИА Новости. - 16.12.2009 (<http://rian.ru/economy/20091216/199566335.html>)
46. Гольц А. Армия России, одиннадцать потерянных лет. - М: Издательство "Захаров". - 2004 г.
47. Ельцин Б. Президентский марафон. - 2000 г.
48. Замікула М. Російська стратегічна авіація знову в повітрі: загроза міжнародній безпеці чи піар-хід? // Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці ДонНУ. – 2007. - № 2. – с. 70 – 78.
49. Измайлов В. Если Хасавюртовские Соглашения — синоним предательства, то кто же кого предал? Жалко, что второго Лебеда в России нет // "Новая газета", № 87, 25 ноября 2002 г.
50. Илюхин В. Ельцин развалил всё, что мог // "Аргументы и факты", 26 мая 2010 г. (<http://www.aif.ru/politic/article/34978>).
51. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945 гг. ТТ. 1-6. - М.: Воениздат, 1960-65 гг.
52. История русской армии. ТТ. 1–3. - М. - 2003. - 704 с. (т. 1), 720 с. (т. 2), 672 с. (т. 3)
53. Катышев Г.И., Михеев В.Р. Крылья Сикорского. — М.: Воениздат, 1992. - 432 с.
54. Керсновский А. А. История русской армии. - М: Голос. – 1992.
55. Коржаков А.В. Борис Ельцин: от рассвета до заката. - 1997. - 479 с.
56. Лебедь А.И. За державу обидно... — М.: «Московская правда», 1995.
57. Пепеляев Е. «Миги» против «Сейбров». — М.: Яуза, Эксмо, 2005.
58. Пятая часть россиян оценивает реформы Гайдара положительно // РИА Новости. 16.12.2009 (<http://www.rian.ru/society/20091216/199639159.html>).
59. Трошев Г. Н. Моя война. Чеченский дневник окопного генерала. — М.: Вагриус, 2001.
60. Федоров В. П. Ельцин: политический портрет. - 1996. - 157 с.

- 61.** Хинштейн А. Ельцин, Кремль: история болезни. - 2006. - 572 с.
- 62.** Цыганок А. Военная реформа или реформирование вооруженных сил? // Интернет-журнал "Новая политика", 7 октября 2005 г. (<http://www.novopol.ru/-voennaya-reforma-ili-reformirovanie-voorujennyih-sil--text3485.html>).
- 63.** Шурыгин В. Марш побежденных (Геополитические заметки о военной реформе. Часть 1-я) // "Завтра", № 1 (476) 2003 г.

ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анна Кравченко

Сьогодні політична стабільність держави і її подальший ефективний економічний розвиток визначаються успішністю проведення швидких реформ та модернізації. Важливою передумовою цього є ефективність влади як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Зараз першочерговими завданнями є формування довгострокової стратегії розвитку держави, яку розуміє, поділяє і підтримує суспільство, а також створення широкої соціальної бази державної політики. Водночас пріоритетними залишаються питання недопущення нових політичних криз і потрясінь, а також подолання негативних тенденцій у формуванні довіри людей до влади і держави. Ключовим завданням найближчого часу має бути проведення в Україні ефективної антикризової політики, в рамках якої будуть поєднуватися реалізація реформ і мінімізація негативних впливів на Україну нових загроз національній безпеці [1].

Базовим документом, що визначає напрями розвитку країни у сфері національної безпеки держави, є Стратегія національної безпеки України (далі - Стратегія). Чинна на сьогодні Стратегія, розроблена з орієнтацією на досвід стратегічного планування західних країн, визначає принципи, стратегічні цілі, пріоритети та завдання державної політики, а також механізми їх реалізації. Основні засади Стратегії передбачають, що безпека нації, включаючи оборону, базується не тільки на воєнній силі. Серед іншого передбачається приймати до уваги відносини з сусідами та міжнародними організаціями. Разом з тим, Стратегія, передусім, відтворює політичні настрої попереднього керівництва України, зокрема щодо зовнішньополітичного курсу – на євроатлантичну інтеграцію, а також відповідну систему державного управління.

В контексті оборонної політики слід відзначити деяку декларативність і узагальненість положень Стратегії, нечіткість меж і термінів вирішення поставлених завдань, не завжди коректну їх постановку. Це стосується, зокрема, певних протиріч між завданням приєднання України до євроатлантичної системи безпеки і розвитком гармонійних, добросусідських відносин з країнами регіону, в тому числі з Росією. Адже ця країна офіційно розглядає наближення військової інфраструктури НАТО до своїх кордонів, в тому числі шляхом розширення блоку, як загрозу своїй національній безпеці [2].

Сектор безпеки України налічує до 700 тис. військовослужбовців і цивільних працівників. На утримання його інститутів витрачаються значні бюджетні ресурси, на своєму балансі вони мають величезний обсяг основних

фондів. Оскільки держава має і повинна зберігати монополію на застосування сил і засобів силових структур, про сектор безпеки можна говорити як про найбільшу в Україні державну монополію, яка виробляє одне з головних суспільних благ – безпеку, і вимагає для своєї діяльності фінансові, матеріальні і людські ресурси. Її ефективне функціонування є одним з визначальних чинників розвитку держави. Проте на сьогодні не проведений навіть аудит її сил і засобів, оскільки ініційований у 2005 р. Комплексний огляд сектору безпеки фактично загальмований [3].

Існуюча нормативно-правова база у секторі безпеки України характеризується значною термінологічною та понятійною невизначеністю, внутрішньою неузгодженістю, відсутністю механізмів, що визначають оцінку дотримання правових норм, діяльності органів управління та їх відповідальність.

Діяльність переважної більшості силових структур в Україні регулюється законами. Це робить їх достатньо автономними у рамках міністерств та відомств, структура та склад яких визначається на рівні положень, що затверджуються постановами Кабінету Міністрів України. Водночас саме цими положеннями регулюється низка важливих питань функціонування силових структур, у першу чергу тих, що не входять до складу міністерств. Зокрема, на рівні постанов, як правило, встановлюються процедури призначення, звітності та звільнення їх керівників [4].

Таким чином, значна частина діяльності у секторі безпеки регулюється підзаконними актами, що робить цю діяльність непрозорою та ускладнює її координування. Механізми управління виявляються розірваними, що впливає як на результативність реформ окремих складових, так і на функціонування сектору безпеки загалом. Недосконалість нормативно-правової бази призводить до фрагментарності управління сектором безпеки.

Структура сектору безпеки в останні роки зазнала суттєвих змін. До 2006 року вони були, в основному, пов'язані з демілітаризацією силових інститутів та переглядом їх функцій і завдань, зокрема під час криз, надзвичайних ситуацій та воєнного стану [5].

Процес демілітаризації виводив реформовані структури з підпорядкування Президенту України як Верховному Головнокомандувачу. Однак до введення у дію конституційних змін ці структури залишались де-факто у системі президентської вертикалі управління. Однак після уведення в дію конституційних змін і виникнення протягом 2005-2009 рр. системи політичного двовладдя (коли Президент і Прем'єр-міністр належали до конкуруючих політичних сил) зазначена проблема виявила свою руйнівну силу. Сьогодні існує можливість усунути ці латентні проблеми і закласти підвалини для майбутньої управлінської стабільності [6].

Проблеми неузгодженості існують не тільки на рівні нормативно правових актів і законів, а й Конституції України. Так, відповідно до п. 17 частини першої ст. 106 керівників компетентних органів має призначати

Президент України, з іншого – відповідно до п. 9-2 ст. 116 вони мають призначатись Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра. Змінена Конституція України, наділяючи Президента України повноваженнями керівництва у сфері національної безпеки, суттєво обмежує його у здійсненні безпосереднього адміністративного та кадрового контролю над силовими структурами [7].

На сьогодні під контролем Президента України перебувають Збройні сили України, Головне управління розвідки Міноборони, внутрішні війська МВС (рішення Президента України про підпорядкування розглядається у Конституційному Суді), Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба, Управління державної охорони, Державна кримінально-виконавча служба (рішення Президента України про підпорядкування розглядається у Конституційному Суді) [8].

Кабінетом Міністрів України на чолі з Прем'єр-міністром контролюються міліція, система цивільного захисту, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації, Митна служба, податкова міліція, Державна авіаційна адміністрація та система космічного спостереження.

Роздвоєність системи управління національною безпекою є небезпечним явищем, оскільки, по-перше, заважає реформуванню сектору безпеки, по-друге, робить неможливим ефективне використання його сил і засобів під час криз, надзвичайних ситуацій та воєнного стану. Якщо ці протиріччя не будуть врегульовані, кризові явища в управлінні можуть появлятися кожного разу, коли між політичними силами, що впливають на уряд, і політичною силою Президента виникатиме конфлікт [9].

Очевидно, вирішення зазначеної проблеми неможливе без сбалансування конституційних повноважень Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України. Тобто розбудова ефективного управління у сфері національної безпеки та оборони передусім має передбачати удосконалення норм Конституції України.

По-перше, повноваження Президента України як Верховного головнокомандувача Збройних сил України повинні бути чітко визначені для всіх військових формувань, адже збройні сили – не єдине в Україні збройне формування. Конституційне формулювання „Верховний головнокомандувач Збройних сил України і інших військових формувань” дозволило б унеможливити різночитання. Дане питання щільно пов'язане з тим, що в Україні низка важливих силових структур не входить до складу міністерств. Тому інституційні перетворення, що стосуються їх діяльності, повинні ґрунтуватись на чітко визначених конституційних повноваженнях Президента України і Кабінету Міністрів України [10].

Друге важливе питання – відсутність визначеного конституційного механізму, який гарантував би виконання рішень Президента як керівника у сфері безпеки і оборони. Наявність такого механізму усунула б підґрунтя для майбутніх політичних конфліктів щодо управління безпекою та обороною і

відкрила б шлях для проведення в разі потреби подальших інституційних перетворень сектору безпеки відповідно до рекомендацій Ради Європи, зокрема щодо входження всіх силових структур до системи органів виконавчої влади у складі Кабінету Міністрів України.

На цій основі мають бути узгоджені процедури адміністративного контролю та оперативного управління сектором безпеки з боку Президента України та Кабінету Міністрів України як у мирний час, так і у випадку криз, надзвичайних ситуацій та в разі оголошення воєнного стану. Потребують уточнення також процедури демократичного цивільного контролю. Це вимагає ретельного опрацювання процедурних питань і комплексного перегляду законодавства у сфері безпеки та оборони [11].

Згідно зі ст. 92(17) Конституції України основи національної безпеки визначаються законом України [12]. Тобто, крім Конституції України має існувати принаймні один закон, що регулює основи національної безпеки держави. Він повинен відповідати конституційним положенням і конкретизувати їх зміст. Тривалий час, з моменту прийняття Конституції України у 1996 році до 2003 року, ця норма не виконувалася, оскільки основи національної безпеки в Україні визначалися Концепцією національної безпеки та Воєнною доктриною, які законами не були.

З прийняттям Закону України „Про основи національної безпеки України” [13] зазначену норму ст. 92 (17) Конституції України було виконано, принаймні, формально. Однак з прийняттям цього закону не всі проблеми, пов’язані з конкретизацією положень Конституції України стосовно системи державного управління у сфері національної безпеки, були вирішені. Фактично Закон України „Про основи національної безпеки України” є „узаконеною” Концепцією національної безпеки, яка не ставить за мету запровадження, користуючись лексикою ЄС, „доброго врядування” у секторі безпеки України [14].

Таким чином, доцільним є розроблення Закону „Про національну безпеку України”, який конкретизуватиме положення Конституції України в частині, що стосується управління сектором безпеки. Такий новий закон має визначити технологію управління сектором безпеки України, уникаючи доктринальних питань, вже визначених Законом України „Про основи національної безпеки”, Стратегією національної безпеки і Воєнною доктриною України. Робота над цим документом має бути узгоджена з конституційним процесом і виконуватися з максимальним залученням фахівців цієї сфери, які представляють різні політичні сили [15].

Важливим питанням є підвищення ефективності роботи Ради національної безпеки і оборони України. У провідних країнах аналогічні структури відіграють важливу роль в управлінні сектором безпеки, однак їх робота організована по-іншому. Головне значення має постійна комунікація керівників, відповідальних за безпеку і оборону. Наприклад, у США практикуються регулярні (кілька разів на тиждень) робочі сніданки Міністра

оборони і Державного секретаря та їх заступників. Сесійні засідання у повному складі, на яких приймаються юридично оформлені рішення, можуть відбуватись всього раз на рік або навіть раз у кілька років.

В Україні робота Рада національної безпеки та оборони (РНБО) формалізована і спрямована передусім на координування за визначеними процедурами діяльності органів влади у сфері безпеки та оборони. Комунікативна роль РНБО є другорядною [16].

Важливим питанням є розмежування політичних і адміністративних (кар'єрних) посад у секторі безпеки. Сектор безпеки має бути деполітизованим, тобто знаходитися поза політичною боротьбою. Принцип деполітизації передбачає заборону використання силових інститутів держави для досягнення політичних інтересів окремими політичними силами, партіями, рухами, угрупованнями чи особами. При цьому деполітизація сектору безпеки не повинна заважати реалізації працівниками силових структур їх законних політичних прав. Водночас принцип деполітизації не може бути ширмою для безвідповідальності при реалізації завдань державної політики безпеки і оборони, визначеної законодавством України [17].

З огляду на зазначені проблеми ключовим завданням деполітизації сектору безпеки є впровадження ефективних механізмів поєднання політичної та фахової ланок управління силовими інститутами. Очевидно, що для кожного силового інституту держави такі механізми мають бути індивідуальними, враховувати специфіку роботи та існуючі традиції.

Таким чином, підвищення ефективності сектору безпеки України є комплексною задачею, яка має вирішуватись на різних рівнях управління в межах існуючих фінансових і ресурсних можливостей держави. Першочергові заходи повинні спрямовуватись на підвищення управлінської дисципліни на відомчому рівні у рамках вже затверджених програм і планів роботи інститутів сектору безпеки. Діяльність сектору безпеки вимагає постійної уваги з боку вищого керівництва держави. Налагодження постійного діалогу на верхніх ланках управління і розуміння керівниками і ключовими працівниками силових інститутів важливості їх діяльності для держави здатне підвищити ефективність сектору безпеки навіть за відсутності швидкого вирішення проблем фінансування і матеріально-технічного забезпечення. Відновлення політичної стабільності дозволяє вирішити існуючі проблеми організації і управління сектором безпеки через законодавче унормування і інституційні перетворення. Це дозволить забезпечити стабільність і ефективність діяльності сектору безпеки на далеку перспективу. Необхідно доопрацювати існуючі концепції і на їх основі здійснити практичні кроки реформування правоохоронної системи. Так само необхідно завершити процес нормативного урегулювання діяльності системи цивільного захисту і створити узгоджену систему діяльності наявних сил і засобів у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони Про виклики та загрози національній безпеці України у 2011 році N 1119/2010 від 10.12.2010 [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://document.org.ua/pro-rishennja-radi-nacionalnoyi-bezpeki-i-oboroni-ukrayini-v-doc40025.html>
2. Стратегія національної безпеки Російської Федерації до 2020 року; Воєнна доктрина Росії (05.02.2010 р.).
3. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>
4. Там само.
5. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>
6. Там само.
7. Конституція України Із змінами, внесеними Законом України від 1 лютого 2011 року N 2952-VI. Офіційне інтернет-представництво Президента України. [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>
8. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>
9. Там само.
10. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>
11. Там само.
12. Конституція України Із змінами, внесеними Законом України від 1 лютого 2011 року N 2952-VI. [електронний ресурс]. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>
13. Закон України про основи національної безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт ВРУ. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>
14. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>

15. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>
16. Там само.
17. Актуальні питання підвищення ефективності функціонування сектору безпеки України. [електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/239/>

THEORETICAL ASPECTS OF THE INTERNATIONAL SECURITY STUDIES: MAIN PRINCIPLES AND PURPOSES OF THE MODERN SYSTEM OF INTERNATIONAL SECURITY

Maksym Prykhnenko

Different societies have tried to secure a better future and prosperity throughout the history of human civilization. Thus, the desire to succeed was closely connected with the necessity of coexistence with other groups of people who have different traditions and speak another language.

The presence within a limited geographical area with a small amount of natural resources, and with different cultural nature of its ambitions and identical people, makes them quite difficult coexistence. These factors continually enhance its value, and therefore conflicts between different societies of people become inevitable. That's why security is a cornerstone of stability in the world. Particularly burning question was after 11 September in the USA. No wonder that the national security aspects enshrined in the constitutions of all countries. Based on the above, it can be argued that all sorts of risks, threats and violence with their consequences are a natural part of existence of society, which may not always be foreseen and avoided. However, their intensity and effects can be significantly limited. In this case, studying of theoretical aspects of «international security» can help in deeply understanding of this problem.

The notion of «security» is closely connected with such category as «national interest». Moreover, the first is derived from the second. National security is designed primarily to provide basic guarantees of invulnerability, of vital interest such as national sovereignty, territorial integrity of nation or state, protection of its population. There are those interests for the sake of which it is more likely to agree to start a war rather than compromise. In other words, national security is a strategy aimed to save the vital interests of the state. This is a realistic approach to the problem.

In theory of political realism international relations are in the «shadow of a war» [8]. In the international environment for the state to achieve and protect their interests remain the only reliance. Neorealism in this respect is somewhat further and introduces the concept of «mature anarchy» according to which international institutions and norms and rules which they create can alleviate consequences of the clash of state interests and thus lead the international relations out of the «shadow of a war» [9]. Neorealism argues that national interests and national security are directly related to the structure of the international system [9]. However, the main means of achieving and protecting national security in the theory of realism and in theory of the neorealism recognize strength (especially in its military dimension). In this case, «balance of forces» is the main instrument which can guarantee international security [12].

Another significant feature of a realistic understanding of security is that it primarily has a protective nature. Safety is considered as being not a threat. This understanding of security leaves in the shade, sometimes underestimated and in some cases ignores its value as a set of measures to ensure this condition of «non threat».

A state is main figure of national and international security according to the idea of the political realism. It is the basic unit, causes and effects, as well as the main source of threat in the ratio «threat – security».

Cold War (and this is its similarity with any war) contributed to the expansion of the role of the state, strengthening its role and authority of bureaucracy. The concept of realism was based on building security structures in the confrontation between East and West. This is manifested not only in constant improvement of quality and increasing military power, but also special attention to the strategy of nuclear deterrence.

Realist's approaches already considered not quite adequate outside of strategic studies which investigate relations between East-West. Preference was given to a broader understanding of security. The risk of nuclear war, interdependence which imposes restrictions on the use of military force, as well as ethnical issues related to the situation of mutually assured destruction, gave impetus to the development of alternative ideas. Such notions, especially to the end of the Cold War, get more widespread. Important role in new notions of security are concepts of indivisibility and mutual security: security is considered as a whole. Lower security of the one side of this perspective inevitably reduces the security of another.

Understanding of security bases on the liberal-idealist paradigm which is developing now. The key idea in this paradigm is the international cooperation based on universal values and common interests. From these positions all security risks are produced by those members of international relations, which refuse cooperate, break the moral and legal norms. The central concepts in liberal-idealist paradigm are a general disarmament and collective security. Collective security is the only way to overcome the security dilemma.

More over, this concept of «collective security» which obtained the political status in times of the League of Nations, not only attracts the attention of researchers, but also the interest of political circles, engaged in development and implementation of strategies for international security since 1970. Some others concepts were born during these years. There is, for example, the notion of «common security» which is a counterweight to the strategy of containment. «Common security» implies long-term government obligations taking into account its security concerns from other states as well as joint work in different directions to maximize the level of interdependence between nations. Another concept is a concept of «common and collective defense». It means the joint protection of the community safety from external aggression.

Finally, the concept of «comprehensive security» [1] or «overall security» [1] was created in 1970-s. It is considered as an alternative to national security and as a means of providing of new cooperation in stabilizing of the international system. Also, these two concepts are synonymous to international security.

International security is understood as condition of international relations which ensures the stability of the international community according to the international relations theory. In other words, international security is a condition of international relations in which their subjects are not at risk of war or other encroachments from the outside on the sovereign independent existence and development. According to the UN Charter, the primary responsibility for maintaining international peace connects with the Security Council. It has prerogative to impose sanctions against the aggressor.

The idea of international security its practical implementation caused by historical circumstances, economic, political, social and other factors. The problem of international security has always been historically linked with the decision on war and peace originating with the formation of such an institution as a state. Numerous war forced the state to take care of their security, which acted as the ability of different means (alone or in coalition of countries) to protect its existence and development of external threat.

International security depends on the prevailing mode of production, nature and trends of international relations and ties in each era. The level of civilization, material and spiritual culture: the state of manufacturing, military, science and technology, international trade, information, communications and transport sector development and internationalization processes of social life, geographical environment, nature global issues, etc. have direct and indirect impact on the level of civilization development.

These factors provide a great kind of concrete historical content of the international security, its types, forms, ways of formation, methods of implementation, international legal and other mechanisms of implementation and so one. Conscious activity of people, classes, parties, social movements and international organizations also play a significant role in this process.

In the past, traditional means of ensuring international security were association of States in bilateral and multilateral military-political alliances, pacts, blocks, groups, etc., creating a major defense systems (lines) and buildings, the possession by the maximum number of modern weapons and military equipment, equipment to the armed forces able to resolve them before any military-political and strategic objectives. In this case, concepts of international security, military doctrine, according to which states created their armies and fleets to action during the war, were created. This historical practice that has developed in an environment of continuous military rivalries and wars between states, was unable to provide reliable international security.

There are no universal international organizations and sustainable regional agreements and institutions whose purpose was to ensure safety in international

relations by the middle of XX century. Military and military-political union of states not served as a means of regional and national security, but also prepared new wars and the most profitable use of their results. In recent times profound antagonistic contradictions between rival military-political groupings of States have generated numerous armed conflicts, interventions, colonial wars and led to two world wars. Established in 1919 the League of Nations couldn't provide the international «peace and security» according to the charter of this organization.

A new arrangement of political and social forces has formed in the world now days. It determines the need and possibility of international security for all humanity.

The security system includes military, political, economic, humanitarian and environmental spheres. Each of these areas relatively independent and has its own characteristics and problems. The degree of strength of international security depends on this problem solution.

The socio-economic sphere is closely connected with the number of factors which contribute to ensuring of that security. There are general interest of people in the safe development of world economy and broad economic links; increasing internationalization of social and economic life; the presence and complicate of global problems which can be solved only in a safe world which includes position of the world common interests and needs. But satisfaction of this interests impossible without stopping of the arms race, disarmament and peace.

Such powerful factors as the relative integrity of the modern world, the growing interdependence of states, peaceful policy of most countries of the world; activities of international, regional and national democratic movements and organizations; the end of the Cold War between East and West, adjustment between their normal, civilized relations in all areas are in the political sphere of international security.

In the military sphere were changes that occurred in the past. It became clear that nuclear war can not achieve political goals. Nuclear war has ceased to be a reasonable means of policy. The most pressing problems in the military sphere under the new conditions are non-proliferation, reduction and elimination of nuclear weapons, renunciation of nuclear war, demilitarization of space, reduction of conventional armaments and military budgets.

Possibility of creation of the international security system in the field of humanitarian is caused by large positive changes in public consciousness. There are the strengthening of modern political thought with a characteristic interpretation of the priority of general interests of survival over all other interests and goals; growth antimilitarist looks great masses of people, their conviction in the unacceptability of nuclear war; extensive development of humanitarian sphere, which brings together people and stimulates their joint actions to protect peace and enhance security.

In the environmental sphere of international security should significantly reduce the pollution of ground and atmospheric transport and industrial waste, predatory and inappropriate use of natural resources.

The strength of international security should be based on equitable principles. In general they were formulated in the UN Charter. With regard to Europe, these principles are specified in the Final Act of the conference in Helsinki in 1975. The principles of equality and the principle of not harming the security of any of the States are the most important principles relating to military and political security. Thus, the principle of equal security requires the maintenance of military-strategic balance of the parties; attempts to stop a unilateral military advantages; balanced proportional reduction of military forces and armaments in accordance with the agreements of the parties, implementation of uniform size and other key coherent control parameters (international, national, using on-site inspection) on military activities and disarmament.

Major international security guarantees are designed and laid out in UN documents and other international forums is generally accepted among States (alliances, coalitions). By means of ensuring international security include: cooperation in the field of stopping the arms race, arms control, partial and complete disarmament, especially nuclear, prevention and elimination of foci of war, armed conflicts, reducing international tension, failure of the course to achieve military superiority, consistent reduction of military confrontation, the armed forces to reduce the size of reasonable sufficiency, defense purposes; eradicate neo-colonialism, state terrorism, racism, the general solution for the benefit of urgent common, global issues, conversion of agreed principles of international collective security in specific contractual obligations and the creation of reliable system of control by national and international means for their strict implementation.

LITERATURE

1. McKenzie M. The promise and reality of European security cooperation: states, interests and Institutions / McKenzie M.; – USA: Greenwood Press, 1998. – 216p.
2. Maerli M., Lodgaard S. Nuclear Proliferation and International Security / Maerli M., Lodgaard S.; – New-York: Routledge, 2007. – 357p.
3. Buzan B., Hansen L. The evolution of International Security Studies / Buzan B., Hansen L.; New-York: Cambridge University Press, 2009. – 384 p.
4. Sean M. Lynn-Jones International Security Studies after The Cold War: an agenda to the future (режим доступу з http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/2829/international_security_studies_after_the_cold_war.html 13.03.11.)
5. Kistersky L. New dimension of the international security system after the Cold War / Kistersky L., Stanford: Stanford University Press, 1996. – 38p.

6. Rosenau J.N., Durfee M. Thinking Theory Thoroughly: Coherent Approaches to an Incoherent World.- Boulder, e.a.: Westview Press, 1995.- XIV+218 p.
7. Berdan M. International Security after the Cold War: aspects of continuity and change (режим доступу з [http://www.wepapers.com/Papers/67241/International_Security_After_the_Cold_War - Aspects_of_Continuity_and_Change](http://www.wepapers.com/Papers/67241/International_Security_After_the_Cold_War_-_Aspects_of_Continuity_and_Change) 13.03.11)
8. Реймон А. Мир і війна між націями / Реймон А.: Пер. з фр. (ориг. 1962, 1984). – К.: Юніверс, 2000. – 688 с.
9. Waltz, Kenneth N. The Origins of War in Neorealist Theory // Journal of Interdisciplinary History.– Vol.18 (1988), P.615-628.
10. Milward, Alan S. War as Policy // Betts, Richard K. (ed.) Conflict After the Cold War: Arguments of War and Peace. – Boston, etc.: Allyn & Bacon, 1994.– P.207-220.
11. Amstutz Mark R. International Ethics: Concepts: Theories, and Cases in Global Politics. – Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 1999. – xvi+230 p.
12. Rosenthal J.H. Rethinking the Moral Dimensions of Foreign Policy // Kergley Ch.W. jr. (ed.) Controversies in International Relations Theory. – N.Y., 1995. – p.317-329.

ДИЛЕМИ ОБОРОНА-НАПАД У РЕЙНСЬКІЙ ТА МЮНХЕНСЬКІЙ КРИЗАХ ТА ГІПОТЕТИЧНИЙ СОЮЗ ЯК ЗАСІБ СТАБІЛІЗАЦІЇ В ЄВРОПІ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Олександр Потехін,
Юрій Клименко*

Великий російський історик В.Ключевський колись замітив, що історія не вчить, але карає за незнання своїх уроків. Автор цієї статті не поділяє поглядів, згідно з якими сучасна системна криза є якоюсь мірою аналогом кризи кінця 20-х – 30-х рр., що, як відомо, призвела до Другої світової війни. І все ж вважаємо: незважаючи на неосяжний обсяг написаного про Мюнхен (якому передував Рейн), до цієї теми варто повертатися. Щось невлучно нагадує ситуацію, за якої деякі країни Європи нехтують, як і в далекі тридцять, випробуваними засобами досягнення власної безпеки, в той час як інші знов потрапляють у полон геополітичних марінь. Розглянемо також деякі гіпотетичні можливості своєчасно зупинити Німеччину, хоча історична наука не надто схвалює подібні вправи.

Згідно з загальнопоширеною класифікацією за критерієм впливу на стабільність в Європі в 30-ті роки держави поділялися на дві групи: 1) ревізійністські - Німеччина, Італія, Японія, що добивалися докорінної зміни геополітичного ландшафту на власну користь; 2) прихильниці в цілому збереження статус-кво – країни-переможці в Першій світовій війні (їх ми умовно називаємо «західні» - на відміну від Німеччини, яку можна визначити як країну Центральної Європи) та держави Центральної Східної Європи. Радянський Союз тяжів до «ревізійністів», його короткотерміновий союз з Німеччиною (пакт Молотова-Ріббентропа) хоча й надав можливість набути нових територій, але не міг бути стійким через ідеологічну несумісність двох найвеличніших революцій ХХ ст.- лівої та правої [1], - й зіткнення геополітичних амбіцій. Москва намагалася грати на суперечностях між цими двома групами, але крупному виграшу у цій грі в 30-ті рр. заважала внутрішня нестабільність сталінського режиму, що розв'язав масовий терор проти власного народу. (Свій головний геополітичний приз – імперію від Ельби до Сахаліна й Курил - Й.Сталін отримав пізніше, в результаті союзницького співробітництва з західними демократіями під час Другої світової війни) [2]. Загроза геополітичної катастрофи, суцільної дестабілізації Європи невпинно зростала з січня 1933 р., коли до влади в Німеччині прийшов Гітлер, який крок за кроком втягував Європу у низку міжнародних конфліктів і, врешті-решт, - у Другу світову війну

Протягом 1930-х рр. загальний рівень військово-політичної союзницької співпраці був надзвичайно низьким. Теорія міжнародних відносин пропонує дві гіпотези для пояснення причин, з яких це сталося. Одна з них витікає з дилеми вибору оборона-напад. Держави в 1930-х роках

намагалися позбавитись відповідальності за зупинення німецької геополітичної експансії, переклавши цю місію на своїх сусідів, буцімто тому, що вони робили помилковий вибір на користь оборонної концепції, нехтуючи наступальною [3]. Інша гіпотеза висувається реалістами, згідно з чийми поглядами рівень німецької загрози був нижчим в 1930 рр., ніж в 1910-х, тому що в першому випадку загальна і військова німецька потужність була значно меншою, ніж в другому. Отже, і рівень загрози з боку Третього Рейху був нижче, ніж рівень загрози з боку Німеччини Вільгельма II 1910-х років [4]. Реалісти вважають, що німецька загроза була достатньо неочевидною аж до березня 1939 р, коли Рейх повністю анексував Чехословаччину і сумніви стосовно його експансіоністських планів остаточно зникли. С.Волт наполягає, що оскільки існували і інші джерела загрози, такі як Японія в Азії, Італія в Середземномор'ї та Радянський Союз у Східній Європі та на Далекому Сході, німецька загроза не сприймалась настільки адекватно, щоб стимулювати з належною силою військово-політичну співпрацю між наявними чи потенційними союзниками [5]. Підкреслимо, що вся міжнародна практика 30-х років категорично заперечує постулати балансу сил – провідним мотивом дій або скоріше бездіяльності західних держав – майбутніх членів антигітлерівської коаліції, - було не прагнення збалансувати силу і в такий спосіб стримати агресію Німеччини або набути здатності нанести агресору поразки «за малу ціну», а намагання у будь-який спосіб уникнути втягування в війну (аналогічну Першій світовій) шляхом умиротворення Гітлера. Прагнучи збереження хоча б часткової стабільності в Європі, західні «напівсоюзники» послідовно просувалися до суцільної дестабілізації, якою, власне, і є війна.

Щоб пояснити перебіг подій, що торували шлях до війни, ми пропонуємо іншу – «нереалістичну» гіпотезу: рівень співпраці, а отже стримування агресора, був катастрофічно незадовільним через те, що низьким був рівень союзницької інституціалізації. Звичайно, якщо не визнавати тезу інституціалістів про власний самостійний вплив, що можуть справляти сталі формалізовані структури з відпрацьованими процедурами, нормами та традиціями, учасники яких поділяють спільні цілі і цінності (політична культура), то виникає спокуса заявити, що в цій формулі ніщо не заважає вільно поміняти місцями причину з наслідками, мовляв, низький рівень політичної співпраці зробив неможливим інституціалізацію військово-політичного співробітництва. Але не варто поспішати піддатися цій спокусі. Вірогідно, що огида до союзів була винесена з гіркого досвіду розв'язання Першої світової війни, коли союзи аж ніяк не стримали опонента (але це завдання й не було пріоритетним, концепція стримування виникає значно пізніше, хоча, не знаючи про неї, європейські держави вдавалися до стримування, наприклад, за часів «священного союзу»). В 30-ті роки союзницьке військово-політичне співробітництво не відбулося, на нашу думку, незалежно від прихильності держав до оборони, а не нападу (досвід

свідчить, що оборону, як правило, теж краще здійснювати в груповий спосіб, ніж одноосібно) чи від сприйняття характеру німецької загрози. Провідним мотивом майбутніх членів антигітлерівської коаліції – західних держав було уникнути союзу, щоб не виступати на захист союзника, що став об'єктом агресії.

На відміну від рівня німецької загрози, що швидко зростав, домінування унілтералістської оборонної концепції у наземній війні не варіювалося, а залишалося сталим впродовж тридцятих років ХХ ст. Тому логічно було б припустити, що саме переважання оборонної концепції могло бути детермінантою провалу союзницької інституціалізації і союзницької співпраці. На перший погляд, це сильний аргумент, який досить важко спростувати. Припустимо, що до окремого моменту захисна стратегія заважала формальним і потенційним союзникам інституціалізувати їх військові відносини, в той же час перешкоджаючи їм співпрацювати і надавати дипломатичну чи військову підтримку під час міжнародних криз.

Щоб з'ясувати, що ж відбувалося в дійсності, розглянемо вплив оборонно-наступального балансу на процес прийняття рішень під час найбільш сумнозвісних дипломатичних криз 1930-х рр. - рейнської (березень 1936 р.) та мюнхенської (вересень 1938 р.) Відразу відмітимо, на наш погляд, дослідження політичних процесів того часу показує, що переважання оборонної стратегії не було головним мотивом у прийнятті рішень. Силами, що змусили західні країни перекладати відповідальність одна на другу, була свідомо відкрита переоцінка німецької військової потужності порівняно з дійсною, припускаємо, що через політичну невпевненість у власному тилу (внутріполітичну ситуацію), а не погану інформованість. Домінувало бажання перестрахуватися, оскільки громадська думка не підтримувала будь-які кроки, які загрожували втягуванням у нову війну, з початком якої країна б зазнала бомбардувань люфтваффе .

Вірно те, що Велика Британія і Франція більше схилились до оборонної концепції у веденні наземних бойових дій. Якщо бути точним, то військові лідери 1930-х рр. вірили в міць добре підготованих фортифікаційних укріплень, таких як лінія Мажино та лінія Зіґфрида. Велика Британія сильно побоювалася стратегічних бомбардувань своєї території. Доповідь британського генерального штабу проілюструвала цей жах дуже яскраво: « Вочевидь, що у війні проти нас люфтваффе зосередять на Британії свою безжалісну силу з першого дня військових дій. Очікувана кількість жертв у Лондоні за першу добу повітряного бомбардування може досягти 20 000 осіб, впродовж тижня ця цифра може вирости до 150 000» [6].

Франція також побоювалася бомбардувань стратегічної авіації. Французький міністр закордонних справ Ж.Бонне був занепокоєний слабкістю своїх ВПС та ППО і шокований переоціненою у порівнянні з дійсною могутністю люфтваффе. Начальник штабу ВПС Франції генерал Виллемін вважав у березні 1938 р. що його військово-повітряні сили будуть

знищені німцями впродовж перших двох тижнів війни. Велика Британія була інформована про слабкість французьких ВПС. В листопаді 1937 р. британський штаб ВПС зауважив, що «нестача спорядження, неефективна організація і політичне втручання у структуру ВПС дуже негативно вплинули на бойову спроможність» французької авіації [7]. У вересні того ж року відомий авіатор та симпатик нацизму Ч. Ліндберг, за результатами свого візиту до Німеччини, заявив про абсолютну перевагу люфтваффе в повітрі. Його «професійна оцінка» неможливості протистояти силі військово-повітряних сил німців остаточно розхитала нерви французів [8].

Зважаючи на ці позиції, є два протилежних способи пояснення поведінки «перекладання відповідальності» в 1930-х рр. Перший полягає в тому, що сприйняття оборонної стратегії як домінантної у наземній війні призвело до того, що Велика Британія вирішила уникати союзницьких зобов'язань. Після Мюнхену західні держави відверто нехтували своєю відповідальністю щодо зупинення німецької агресії. Лондон перекладав відповідальність на Париж, Париж на Москву, а Москва на Прагу. Кожен віддавав тактичну перевагу захисту перед нападом, тому вони намагалися паразитувати на зусиллях один другого, оскільки кожен вважав, що інший хоча б призупинить німців. Друге пояснення полягає в тому, що захоплення концепцією «наступу з повітря», тобто завдання масованих бомбових ударів по інфраструктурі противника, стримувало ті ж самі держави від спроб зупинити німецьку експансію. Згідно з цією концепцією, Лондон був наляканий стратегічними бомбардуваннями у випадку війни з Німеччиною, а Париж, оцінюючи свої шанси у боротьбі проти уявної військово-повітряної переваги Німеччини, був налаштований надто песимістично. Обидві концепції пояснюють феномен слабкості союзницької співпраці схожим чином. Отже, що ж насправді завадило західним державам співпрацювати?

Рейнська криза (березень 1936 р.) Німецька ремілітаризація Рейну в березні 1936 р. розглядається як поворотна точка в дипломатії міжвоєнного періоду. Після неї Німеччина зачинила «вікно вразливості», тобто перекрила шляхи, якими західні держави могли легко вторгнутися на її територію. За пануючою оцінкою, яка не оскаржувалася у відомий нам серйозний спосіб, в результаті «походу на Рейн» Гітлер унебезпечив себе і ніщо вже не могло спинити німецьку агресію і відвернути Другу світову війну. Скоріш, все ж таки було б правильним вважати, що з цього моменту стала неможливою перемога над Німеччиною «за малу ціну». Після укріплення своїх західних кордонів Гітлер звернув свою увагу на держави на сході і південному сході – на Австрію, Чехословаччину і Польщу. Стратегічна цінність Рейну обговорювалась з початку 1930-х р.р., коли цю область залишили французькі окупаційні війська. В січні 1933 р. французьке і чеське військово керівництво спільно оцінили наслідки можливої мілітаризації Рейну Німеччиною. Однак ніяких заходів для того, щоб їй запобігти, інституціалізувати процес, здатний попередити небажані наслідки, вжито не

було [9]. 7-го березня 1936 р. Берлін надіслав війська до Рейну і укріпив цю область. Париж не зробив жодних кроків у відповідь, а Лондон навіть затвердив це порушення Локарнського пакту і Версальського договору. Зважаючи на поведінку Франції, ця криза породжує два питання: 1) чи стало переважання оборонної концепції тим фактором, що утримав французів від протидії і 2) якщо ні, то чому Франція не протистояла відвертому порушенню статус-кво з боку Німеччини?

Оборонна стратегія дійсно мала місце. Лінія Мажино розглядалась як достатній аргумент «твердої сили», щоб спинити німецьку агресію в напрямку Франції, що мало надати достатньо часу для мобілізації і призвести до перемоги в війні. Однак головним мотивом відсутності реакції на посилення Німеччини був стратегічний песимізм, зумовлений надто обмеженим вибором варіантів дій для врегулювання кризи - за відсутності інституціалізованого союзницького співробітництва - і логічна за цих обставин завищена оцінка німецького силового потенціалу [10].

Французька армія була пристосована для загального контрнаступу після повної мобілізації, регулярне військо могло лише надати час на її здійснення. Армія була скелетною, а її м'язи мали бути нарощені призовом резервістів після загальної мобілізації, необхідної для того, щоб розпочинати серйозні військові дії [11]. В цілому збройні сили не надавали сильних аргументів політикам під час міжнародних криз.

Іншим джерелом французького песимізму було переоцінювання німецької військової потужності. Це робило французьких політичних лідерів надто обережними і пасивними. Ще у травні 1934 р. Вища військова рада (Conseil Supérieur de la Guerre) доповіла, що Франція втрачає військову перевагу над Німеччиною і, «на сучасному етапі французька армія знаходиться не в тому стані, щоб впоратися з цією загрозою без значного ризику» [12]. За оцінкою французької розвідки, в 1934 р. Німеччина мала армію у 300 000 солдатів строкової служби, 100 000 воєнізованих поліцейських підрозділів, 300 000 резервістів, 400 000 рекрутів на нових тренувальних курсах і 2,8 мільйона військ СА (Sturmabteilung) [13]. Насправді цього рівню Німеччина досягла тільки влітку 1939 р. Отже, розмір і якість німецьких регулярних військ і резервістських підрозділів були значно перебільшені. Всі напіввійськові формування були включені у підрахунок, незалежно від їх здатності до ведення бойових дій. В результаті такої переоцінки сил потенційного ворога Франція виявляла «надстриманість» під час кожної з передвоєнних міжнародних криз. Париж просто почувався невпевнено. У лютому 1936 р. один з радикалів заявив в Національних зборах (парламенті), що німецька армія «удвічі більша за нашу і вдвічі краще укомплектована». Коли це було піддано сумніву, він наполягав: «Я сказав таке, бо це правда» [14].

Вищий військовий комітет Франції (Haut Comité Militaire) в березні 1935 р. визнавав, що з демілітаризацією Рейну скоро буде «покінчено якщо не

формально, то фактично». Наступного місяця міністр оборони Морін під час зустрічі з своїми підлеглими назвав Німеччину «наймогутнішою військовою силою Європи» [15]. Генерал Гамелін, 11 березня констатував: «Німеччина вже має мільйон людей в уніформі і ще мільйон в напіввійськових загонах. Всі вони дисципліновані, треновані і можуть бути залученими до військових частин». Гамелін вважав, що Німеччина вже на той час переважала Францію втричі. Отже, за ним, немає «сенсу розглядати перспективу, за якої Франція самотужки зможе окупувати демілітаризовану зону». А надіслання з'єднаного експедиційного корпусу до Рейну, за його словами, було «химерою» [16]. Після ремілітаризації в меморандумі штабу сухопутних військ зазначалося: «Глибоке проникнення в район Рейну, де ми могли б зіштовхнутися не лише з тими військами, які там вже є, а й через дуже короткий час з основними силами вермахту, потребуватиме дій кількох армій, тобто повної мобілізації всіх наших військ». Висновок: «цей варіант навіть не розглядається» [17].

В процесі прийняття рішень домінував стратегічний песимізм: наявна структура армії непридатна для нанесення рішучої поразки німцям, хоча насправді Берлін мав приблизно рівну військову потужність в порівнянні з Парижем. Франція не протистояла мілітаризації Рейну, тому що вважала свої шанси на успіх мізерними [18]. Вона вирішила бути приборканою уявною німецькою перевагою.

Мюнхен, вересень 1938 р. Мюнхенська угода була апогеєм британської політики умиротворення Третього Рейху. Через це вона обговорювалась дослідниками з моменту підписання. Ці дискусії тривають донині. Деякі вчені прагнуть захистити Чемберлена і британську політику, заявляючи, що в той час не відбулося нічого більш значущого, ніж вибір між війною в 1938 р. і війною в 1939 р. Інші намагаються довести, незважаючи на потужні докази протилежного, що німецька загроза у вересні 1938 р. не була досить очевидною. Намагання виправдати чи раціоналізувати мюнхенське рішення приховує факт дійсної заляканості британців загрозою німецьких стратегічних бомбардувань (В кінцевому рахунку, уникнути їх не вдалося). Велика Британія, мовляв, кинула Чехословаччину на призволяще, бо Лондон був надзвичайно вразливим до німецьких повітряних атак. За словами К.Юбенк, мюнхенська угода «була створена з військової слабкості, жаху перед наступальною війною і бездарного стратегічного планування... Ось правда про мюнхенську угоду» [19]. Однак, на думку низки дослідників, правдою було також те, що британські лідери – цивільні і військові – вважали, що в наземній війні виграє той, хто обере оборонну стратегію. Згідно з відомою формулою, що військові схильні готуватися до останньої минулої війни, стратегічна думка західних військових планувальників знаходилася в полоні досвіду битв Першої світової війни. Генерал Ісмей згадував «перевагу оборонної концепції над наступальною у наземних бойових діях» [20]. У пошуку причин британської бездіяльності у вересні

1938 р. розглянемо два питання: 1) чи британська схильність до оборонної концепції, а не наступальної, була рушійною силою політики Лондону в 1938 р.? 2) якщо ні, то чому Британія не протидіяла німецькій експансії, що відбувалась за рахунок Чехословаччини?

Доповідь комітету імперської оборони у вересні 1936 р. стверджувала: «Цілком можливо, і навіть вірогідно, що головним елементом німецького військового плану є руйнівний удар по Англії з повітря: цей удар буде раптовим, тривалим і такої сили, якої ще ніхто не бачив, і завдано його буде раніше, ніж ми зараз можемо очікувати» [21]. У доповіді від 21 березня 1938 р. командування британського генштабу дійшло вкрай песимістичного висновку щодо німецького домінування в повітрі. Воно попереджало, що, «якщо розглядати факти, то масштаби нападу на нас, який би могла здійснити Німеччина в квітні цього року (1938), мають бути не менше, ніж 400 тонн скинутих бомб на день..., незважаючи на те, що наші оборонні заходи здаються повністю завершеними, вони, фактично, дуже далекі від досконалості. Тому небезпека для нашої держави, відповідно, мусить вважатися більш серйозною, ніж ми очікували» [22]. Ця доповідь була не одиначною точкою зору, а відображала песимізм, властивий британському військовому істеблішменту в цілому. За нею послідувала доповідь комітету з зовнішньої політики, згідно з якою оборона Чехословаччини була безнадійною справою, а Велика Британія і Франція стикнулися б з «серйозними і, можливо, навіть нездоланими труднощами» у війні проти Німеччини [23].

В іншій доповіді військового командування зазначалося, що люфтваффе в змозі підтримувати потужність повітряних атак на Сполучене Королівство на рівні 500-600 тон на день у перші два місяці війни. І далі: «Щоб протистояти цим атакам, винищувальна авіація має 29 ескадрілій, з яких лише п'ять оснащені сучасним обладнанням і зброєю. Вони не мають відповідних німецьким систем ведення бою, зв'язку чи раннього попередження. Що стосується ППО, то всі її засоби – зенітні установки, прожектори, загороджувальна лінія з повітряних куль для попередження атаки літаків на малій висоті – готові, в кращому разі, на третину» [24]. У листопаді 1938 р. командування бомбардувальної авіації заявило, що будь-які операції з проникнення у повітряний простір Німеччини, можуть закінчитися великою катастрофою, тобто Велика Британія не має жодних засобів помсти чи стримування Гітлера. За свідченням з щоденника генерала Айронсайда, міністри «були настільки нажахані в той момент, що вважали - війна може скінчитися за кілька тижнів після початку повним винищенням» Великої Британії Британське керівництво було самозаслеплене – нездатне бачити іншої загрози, крім повітряної. «Чемберлен, звичайно, правий. У нас немає засобів захисту і він це знає... Він реаліст, і будь-який план, який він обере, буде краще, ніж війна. Ми не можемо зараз підставити себе під німецьку атаку. Якщо ми це зробимо, це буде рівнозначно самогубству» [25]. Однак

Чемберлен мовчав про оборонну концепцію у наземній війні чи про лінію Мажино.

Генерал Ісмей, адепт «переваги оборонної стратегії над наступальною у наземній війні», теж визнавав ситуацію балансу військово-повітряних сил невтішною й пропонував відтягнути війну на термін близько року, щоб покращити британські сили ППО. Він казав: «покращив протиповітряну оборону Сполученого Королівства і, таким чином, суттєво знизивши шанси Німеччини на раптовий напад, ми створимо ситуацію, за якої вигоди, що ми їх отримали від капітуляції у Мюнхені, зрештою переважать втрати». Генерал Ісмей теж не брав до уваги переваги оборони перед нападом у наземній війні при прийнятті рішень. Багато цитат з його мемуарів ілюструють цю позицію: «Здавалось, що війна розпочнеться за тиждень. Я хвилювався, що досі нічого не зроблено, щоб мобілізувати наші територіальні протиповітряні підрозділи... чи винищувальні підрозділи підтримки ВПС»; «Лондон міг бути атакований у будь-який момент. Якби це сталося до того, як первинні захисні механізми були готові, то мене б повісили на найближчому стовпі, а мого міністра оборони [сера Т.Інскіпа. – Авт.] на сусідньому... Все це значило, що той страшний вибух [повітряну атаку.-Авт.], який здавався неминучим, треба було щонайменше відтягнути» [26].

Фельдмаршал Айронсайд 24-го вересня 1938 р. заявив: «Ефект, який це спричинило [захоплення контролю над Чехословаччиною.- Авт.] мав би означати, що вона [Німеччина] стала набагато сильнішою у своїй останній битві з демократією. Це робить наші проблеми набагато серйознішими. Але я все ще переконаний, що наші захисні порядки настільки погані, що ми маємо робити будь-що, аби лише відкласти боротьбу» [27].

Західні країни зрадили Чехословаччину не тому, що вони розглядали німецьку загрозу як незначну або надавали перевагу оборонній стратегії. Лондон і Париж вирішили не підтримувати Прагу, бо вони вважали німецьку загрозу надто великою, щоб їй вдало протистояти, а війну в повітрі надто небезпечною для себе, щоб ризикувати негайно дати відсіч Гітлеру.

Розглянемо розвиток гіпотетичної ситуації за умови наявності в 30-ті рр. інституціалізованого військового співробітництва (союзу) між Великою Британією, Францією і Чехословаччиною. В цьому уявному світі генеральні штаби держав залучені до інтенсивних переговорів протягом декількох років, припустимо, починаючи з 1933 р. Вони обмінюються штабною інформацією і координують військові плани, щоб спільно контролювати зовнішню загрозу з боку Німеччини. Велика Британія зголосилася направити свій експедиційний корпус у Францію у випадку війни, між Лондоном і Парижем узгоджено детальні плани транспортування і розгортання військ. Франція і Чехословаччина домовилися допомагати один одному, щоб мати необхідний час для мобілізації і розгортання військ на своїх фортифікаціях. Навіть якщо лідери Франції і Чехословаччини не у захваті від ідеї

наступальної війни проти Німеччини, вони усвідомлюють переваги своєчасного нападу [28]. Німецькі стратеги враховують необхідність водночас вести бойові дії на двох фронтах, намагаючись протистояти скоординованим діям французів і чехів, а це допомогло б останнім. Між членами альянсу утворилася міцна стратегічна взаємозалежність. Лінія Мажино слугує своїй початковій цілі як частина наступальної війни проти Німеччини. Ця фортифікація є базою для французької армії під час її маршу на Німеччину.

В умовах стратегічній взаємозалежності з Чехословаччиною західні держави не можуть нехтувати військовими і промисловими потужностями Праги. 35 дивізій - не настільки малий військовий ресурс, щоб просто так його віддати. Навіть саме лише військове спорядження є надзвичайно важливим. Якщо Чехословаччина не схильна до співпраці, зраджує союзницьким зобов'язанням, військові плани західних держав, засновані на тому, що німецькі війська змушені вести війну на два фронти, опиняються під загрозою. Велика Британія і Франція відчували б німецький удар у повну силу, бо не було б другого фронту, який би відволікав частину німецьких зусиль. Один з найбільших комплексів з виробництва зброї в Європі – заводи «Шкода» виконує роль критичного фактору в усіх розрахунках. Оскільки більшість військових лідерів 1930-х рр. очікували довгої і затяжної війни, то чеські заводи мали б цінитися дуже високо як потенційний постачальник військового обладнання та зброї. Геополітичне розташування Чехословаччини давало змогу перекрити шляхи постачання сировини для німецької воєнної машини. Це стало б дуже важливим фактором у випадку довгої війни.

Більше того, військова сила Праги мала б обмежити стратегічний песимізм Лондона і Парижа. За умови інституціоналізації військових відносин Чехословаччина і її військові ресурси високо цинились би західними державами в їх стратегічних планах і розрахунках. Через те, що Чехословаччина була б їх союзником, мала з ними координовані військові плани, вони могли б покластися на чехів у випадку війни, західні держави ставились би до чеських військових ресурсів з повною серйозністю. Результатом стало б посилення військової потужності союзників відносно Німеччини. Збільшення розміру загальних союзних військ на 35 чехословацьких дивізій компенсувало б кількість німецьких військ, вони були достатньо вагомим чинником, щоб змінити розстановку сил, навіть, вірогідно, оптимізм заступив би місце стратегічного песимізму.

Здійснивши стратегічні розрахунки з врахуванням чехословацької військової сили інституціалізований альянс міг змінити стратегію західних держав стосовно Німеччини. Позбувшись стратегічного песимізму, Велика Британія і Франція могли почуватися вільними від німецького домінування і поводитися більш рішуче, протидіяти Німеччині набагато раніше і успішніше. За такої стратегічної взаємозалежності Велика Британія не могла

б дозволити собі ігнорувати той руйнівний вплив, який мала б втрата 35-и добре озброєних чеських дивізій. Розмивалася б база доктрини «обмеженої відповідальності» англійців в Європі. Франція також оцінила б катастрофічний ефект від їх втрати для своєї великої стратегії проти Німеччини. І Париж не переслідували б примарні дані про міць німецьких армійських та фолькштурмівських дивізій.

Якби за існування альясу Німеччина вирішила надіслати війська до Рейну в березні 1936 р., Франція б діяла. Тридцять п'ять дивізій чехословацької армії були достатньо потужним чинником, щоб змінити стратегічні розрахунки і наділити Францію впевненістю у власних силах. Більше того, Чехословаччина спонукала б Францію до більш активних дій, оскільки ремілітаризація Рейну йшла врозріз з їх скоординованими планами. Зважаючи на те, що головним чинником, який утримав Францію від інтервенції, був стратегічний песимізм, інституціалізований альянс між Францією та Чехословаччиною змінив би ситуацію. Надсилання військ до Рейну вже не здавалося б Парижу «хімерою». Франція і Чехословаччина могли б здійснити інтервенцію до Рейну і зруйнувати плани Гітлера ще у 1936 році, якби були створені декілька військових підрозділів для досягнення наступальних цілей згідно з взаємними союзницькими зобов'язаннями між ними та Великою Британією.

У випадку Мюнхену інституціалізований альянс повністю змінив би картину. Факти доводять, що Велика Британія почала усвідомлювати стратегічну важливість військових ресурсів Чехословаччини з середини грудня 1938-го р. Міністр закордонних справ лорд Галіфакс заявив, що Велика Британія має надіслати наземну армію до Франції, оскільки Париж втратив дивізії своїх союзників з Праги. Через тиждень британський військовий аташе у Парижі доповів, що Франція зіштовхнулася з суперником, який переважав її, не маючи при цьому британського союзника, і що французький генштаб сподівається на Лондон у відновленні балансу сил, для чого потрібно направити військові підрозділи на континент. Форін Офіс підтвердив цю пораду, і міністерство оборони Великої Британії повністю змінило позицію, якої дотримувалось впродовж десятиліття: «Франція може припинити нерівну боротьбу, доки ми не надамо їй гарантій того, що підтримуватимемо її до кінця». Однак стратегічна взаємозалежність примусила би Британію усвідомити важливість Чехословаччини набагато раніше.

Це усвідомлення прийшло до Великої Британії, бо її зосередженість на «імперській обороні» базувалось на впевненості, що французька армія разом з її союзниками в Східній Європі в змозі стримати німецьку агресію. Стратегічний розподіл обов'язків між Британією і Францією міг стати можливим в інституціалізованому союзі за участі Чехословаччини. Оскільки Париж вирішив сконцентрувати свої ресурси на обороні батьківщини за рахунок захисту колоній, то такий розподіл обов'язків міг зміцнити оборонні

потреби французької геостратегії. Навіть якби відносини з Британією інтенсифікувати не вдалося, для Праги високий рівень інституціалізації союзних військово-політичних відносин з Францією (відсутній у дійсності) був би надзвичайно важливим для безпеки Чехословаччини.

Зважаючи пріоритет «імперської оборони» на збиток європейським зобов'язанням, Лондон міг отримати певні вигоди від розподілу обов'язків і безпекової співпраці з Парижем. Крім того, «оборона імперії» вимагала від Великої Британії розвивати обороноспроможність для захисту головного острова і колоній, зміцнення повітряних сил. Чемберлен погодився збільшити витрати на британські ВПС в середині 1930-х років [29]. «Жах повітряної атаки», що переслідував британські владні кола, можна було послабити шляхом покращення системи повітряної оборони і винищувальної авіації. Крім того, чеські ВПС були спроможні завдати відчутної шкоди люфтваффе. Чехословаччина могла знищити аеродроми на півдні Німеччини, що зробило б внесок в оборону Великої Британії. Розміщення військ західних держав в Чехословаччині, авіації союзників на її аеродромах значно посилювало б потенціал стримування Німеччини. Координований військовий план передбачав би активні заходи, такі як превентивний напад. І найголовніше, інституціалізований альянс виробив би високий рівень стратегічної взаємозалежності між трьома державами і змусив західні країни підтримати Чехословаччину. Внутрішні розбіжності в оцінці ситуації не впливали б настільки, щоб примусити Париж та Лондон покинути на призволяще їхнього чеського союзника. І врешті, якби союзники розпочали війну в вересні 1938 р., то був шанс її виграти і тим самим відвернути Другу світову війну.

Союзницька політика – співпраця і інституціалізація – в 1930-х р.р. важко піддається дослідженню. Співпраця між актуальними та потенційними союзниками впродовж всього періоду була невдалою. До 1-го вересня 1939 р. рівень союзницької інституціалізації був надзвичайно низький, а після початку Другої світової війни західні держави не надали активної допомоги Польщі, яка стала об'єктом німецького нападу.

Існують два основні протилежні пояснення низького рівня союзницької співпраці. Він міг бути таким через те, що рівень німецької загрози був занадто високим, що стимулювало держави не до співпраці проти Гітлера, а до спроб відстрочити зіткнення, залишитися осторонь конфлікту якнайдовше. Чи, навпаки, рівень загрози був недостатньо очевидним, щоб змусити західні держави співпрацювати до 1939 р. або через те, що держави надавали перевагу оборонній концепції перед наступальною у наземній війні і намагались перекласти відповідальність одна на одну, змагатися у поступливості заради умиротворення Гітлера. Ці пояснення прямо не суперечать основній тезі нашої роботи – явно недостатній рівень союзницької інституціалізації в 1930-х рр. зумовив низький рівень союзницької співпраці в ці роки, що призвело до Другої світової війни.

Якщо розглядати міжнародну кризу як априорі небезпечну і загрозову, то очікується, що актуально чи потенціально союзні держави під час кризи прагнуть до співпраці, а після кризи - до інституціалізації військових відносин на випадок майбутніх криз або задля їх попередження. Втім, розглядаючи вплив загрози на союзницьку інституціалізацію (основну тезу неореалістів), є всі підстави стверджувати, що він у період, що розглядається, був дуже незначним. (Нео)реалізм безсилий у аналізі європейських міжнародних відносин у досліджуваний період.

Швидке зростання військової сили Німеччини не призвело до навіть мінімального росту союзницької інституціалізації. Кожна з дипломатичних криз після 1935 р. супроводжувалася збільшенням німецьких потужностей, як загальних, так і військових. Розвивалися кількісно та якісно німецькі збройні сили, зменшувалася вразливість рейху в області безпеки (як, наприклад, внаслідок ремілітаризація Рейну), відбувалося загальне збільшення промислової потужності, аншлюс і анексія Судетської області. Але жодна з цих подій не спонукала опонентів чи жертв німецької експансії підвищити рівень союзницької інституціалізації. Їх військові відносини не були інституціалізовані: не проводилися штабні переговори, обмін розвідданими і, головне, не координувались стратегічні військові плани. У випадку 1930-х рр. вплив зростання загрози на рівень союзницької інституціалізації є дуже незначним або практично дорівнює нулю.

Якщо держави віддають перевагу обороні перед наступом у наземній війні, то можна припустити, що у досліджуваний період це згубно вплинуло на здатність до співпраці під час криз і не стимулювало інституціалізацію військово-політичних союзницьких відносин. У 1930-х рр. справити найбільш потужний позитивний ефект мало б сприйняття загрози нападу з боку Німеччини. Натомість, відмовившись від союзної співпраці із комбінованою оборонно-наступальною стратегією, західні держави перед обличчям німецької загрози «стримували» себе замість того, щоб зупинити Гітлера. Захід прагнув зберегти хоча б примарну загальну геополітичну стабільність шляхом умиротворення Гітлера, а отримав найглибшу можливу дестабілізацію Європи протягом 1939-1945 рр.

Постійна ірраціональна переоцінка сили німецьких збройних сил, що призвела до самостримування західних держав, стала можливою через недостатню інституціалізованість військових відносин. Велика Британія і Франція майже не брали до уваги збройні сили своїх формальних чи потенційних союзників. Франція не враховувала потенційну роль польських і чеських дивізій під час Рейнської кризи, в той час як Велика Британія не розглядала можливість військової допомоги Франції навіть в 1938 р. Після аншлюсу, коли Лондон і Париж спільно прийшли до висновку, що їм не слід воювати за Прагу, не враховувалась вага чеської армії і ціна її втрати для безпекових перспектив (балансу сил).

За відсутності міцних високо інституціоналізованих військово-політичних союзів держав, які на ділі могли б попередити геополітичну дестабілізацію Європи або своєчасно відновити її, та в умовах невтручання в європейські справи Сполучених Штатів рівень військово-політичної співпраці потенційних жертв агресії постійно був надзвичайно низьким, незважаючи на зростання німецької загрози. Виявилось, що стримувати агресію на її початковому етапі та в процесі ескалації було нікому. Актуальні чи потенційні союзники не надавали дипломатичної підтримки своїм партнерам у безпосередній небезпеці під час міжнародних криз. Провідні західноєвропейські військові потуги – Велика Британія та Франція – не стали на ділі союзниками для протидії німецькій загрозі аж до початку Другої світової війни. Бельгія розірвала союз з Францією і оголосила повний нейтралітет у 1936 р. Польща та Чехословаччина перед обличчям переважаючої німецької загрози демонстрували скоріше взаємну ворожість, ніж співпрацю. Мала Антанта – східноєвропейська коаліція в складі Чехословаччини, Югославії та Румунії – не розвинулась у спільний військовий союз, в рамках якого ці держави допомагали б одна другій у випадку загрози незалежності однієї з них. СРСР не сприймався демократичним Заходом та Центральною Східною Європою як мінімально надійний союзник у відсічі Німеччині з низки причин, серед яких, насамперед, – підривна міжнародна діяльність знаряддя Кремля – Комінтерну (що особливо наочно проявилася під час війни в Іспанії), нестабільність режиму, ознаками якої був терор проти власного народу (Голодомор 1932-1933 рр.) та хвилі політичних репресій, низька оцінка боєздатності радянських збройних сил після винищення І.Сталіним та його клікою військових кадрів. Німецькі військові фахівці також дуже низько оцінювали боєздатність Червоної Армії. Як підкреслює А.Богатуров, «у Великій Британії союз з СРСР вважався безглуздим та непідйомним тягарем. З урахуванням її думки, Франція продовжувала хитатися в питанні укладення воєнної конвенції з Радянським Союзом» [30].

Передвоєнна геополітична дестабілізація за відсутності високо інституціоналізованих союзів демонструє, що нехтування зусиллями для їх створення у мирний час змусило західні держави розплачуватись за це не тільки поступками під час дипломатичних криз, але й поразками під час Другої світової війни. В 1930-х рр. держави виявилися неспроможними до організації військово-політичних союзів. У мирний час для них виявилось недосяжним створити інститути союзницької співпраці, незважаючи на сумний досвід, набутий під час міжнародних криз. Західним державам знадобився досвід двох світових війн, щоб навчитися співпрацювати. Загроза не визначає союзницької співпраці, доки вона не буде усвідомлена сторонами, що вимагає часу, якого не можна марнувати до початку збройної боротьби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фюре Ф. Минуте однієї ілюзії. Нарис про комуністичну ідею у ХХ столітті. К.: Дух і літера, 2007.- С.253-338
2. Мотиль О. Підсумки імперій: занепад, розпад і відродження.- К.: Критика, 2009.-С. 94-96; Потехин А.В. Дипломатія США в Восточній Європе, 1945-1950. К.: Наукова думка,
3. Christensen T. and Snyder J. Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity//International Organization.-1990.- Spring.- P.137-168; Christensen T. Perceptions and Alliances in Europe, 1865-1940// International Organization.-1997.- Winter.- P.65-98
4. Mearsheimer J. The Tragedy of Great Power Politics.-2001-P.297-322
5. Walt S. Alliances, Threats and U.S. Grand Strategy: A Reply to Kaufman and Labs// Security Studies.- 1992 - Spring .-P.448-482
6. Bialer U. The Shadow of the Bomber: the Fear of Attack and British Politics, 1932-1939.- London: Royal Historical Society, 1980.- P. 130
7. Adamthwaite A. France and the Coming of the Second World War, 1936-1939.- London: Frank Cass, 1977.- P.86
8. Ibid.- P.210
9. Jordan N. The Cult Price War on the Peripheries: the French General Staff, The Rhineland, and Czechoslovakia. In: Paths to War: New Essays on the Origins of the Second World War. - Ed. by Boyce R. and Robertson E. New York: St. Martin's Press, 1989.- P.128
10. Ross S. French Net Assessment.- In: Calculations: Net Assessment and the Coming of World War II.- Ed. by Murray W. and Millett A. – New York: Free Press, 1992.- P. 136-174
11. Doughty R. The Seeds of Disaster: the Development of French Army Doctrine, 1919-1939.- Hamden: Archon Books, 1985.
12. Schuker S. France and the Remilitarization of the Rhineland//French Historical Studies.- 1986 – Spring. - P. 322.
13. Ross S. Op.cit.- P.155-156)
14. Durosselle J.-B. France and the Crisis of March 1936.- In: French Society and Culture since the Old Regime.- Ed. by Acomb E. and Brown M.- New York : Holt, Rinehard & Winston, 1966.- P.247-267
15. Schuker S. France and the Remilitarization of the Rhineland//French Historical Studies.- 1986 – Spring.- P.322
16. Emmerson J. The Rhineland Crisis, 7 March 1936: A Study in Multilateral Diplomacy.- Ames: Iowa University Press, 1977.- P. 105, 107-108; Alexander M. The Republic in Danger: General Maurice Gamelin and the Politics of French Defence, 1933-1940.- Cambridge: Cambridge University Press, 1992.- P.478
17. Emmerson J. Op.cit.- P.259
18. Christensen T. and Snyder J. Op.cit.- P. 159-162

19. Eubank K. Munich.- Norman: University of Oklahoma Press, 1963. – P.299-300
20. Howard M. The Continental Commitment: the Dilemma of British Defense Policy in the Era of the Two World Wars.- London: Ashfield Press, 1972. - P. 123
21. Bialer U. Op.cit.- P. 136
22. Murray W. The Change in the European Balance of Power, 1938-1939: the Path to Ruin.- Princeton: Princeton University Press, 1984
23. Ibid.- P.158
24. Howard M. Op.cit.- P. 112;
25. Ironside H. The Unguarded: the Ironside Diaries, 1937-1940.- Westpost: Greenwood Press, 1952. - P.42, 62.
26. Lord Ismay NATO : the First Five Years, 1949-1954.- Paris: NATO, 1954 - P. 91-92
27. Ironside H. Op.cit.-P.64
28. Sagan S. 1914 Revisited: Allies, Offence, and Instability// International Security.- 1986.- Fall. – P.151-175
29. Hughes J. The Origins of World War II in Europe: British Deterrence Failure and German Expansion.- In : The Origin and Prevention of Major Wars.- Ed. by Rotberg R. and Rabb T.- Cambridge: Cambridge University Press, 1989.- P.281-321
30. Системная история международных отношений в двух томах. Под ред.А.Д. Богатурова. Т. 1. События 1918-1945 гг. - С. 270, 281

ІНФОРМАЦІЙНА СТОРІНКА

Міжнародна конференція «Нові загрози глобальній безпеці: міжнародний тероризм, піратство, кібер-загрози» м. Волгоград, Росія

24-25 березня 2011 р. у приміщенні Волгоградської академії державної служби (ВАДС) при підтримці Російської Академії народного господарства та державної служби при Президенті Російської Федерації була проведена міжнародна конференція «Нові загрози глобальній безпеці: міжнародний тероризм, піратство, кібер-загрози». До участі в заході були запрошені представники дипломатичних кіл та провідні експерти в сфері сучасної міжнародної безпеки.

Перший день роботи конференції розпочалась з вступного слова ректора ВАДС І. Тюменцева, директора Інформаційного бюро НАТО в Москві Роберта Пшеля, та директора Школи регіональної еліти І.Малюгіна. Вони привітали учасників та експертів та побажали їм плідно попрацювати й успішно виконати всі заплановані при організації заходу завдання.

На початку першого дня роботи Академії з вступною промовою виступили голова департаменту співробітництва з країнами - партнерами відділу публічної дипломатії НАТО Мішель Дюре, Генеральний консул Федеративної Республіки Німеччина в Донецьку Клаус Ціллікенс та Директор Центру міжнародної безпеки ДонНУ Олександр Крапівін. Вони привітали учасників заходу, побажали їм успішної роботи в секціях Академії та окреслили основні аспекти її проведення. Також були вирішені окремі організаційні питання.

Перша сесія конференції була присвячена розгляду проблематики природи глобальної безпеки та дослідженню джерел глобальних загроз. Першим доповідачем виступив Стефано Раваньян, перший радник політичного відділу посольства Італії в РФ. У своєму виступі він проаналізував нові безпекові виклики XXI століття, які умовно розділив на три групи – невизначені (зміни клімату, нестача води та провізії), чітко визначені (тероризм), та державного характеру (ситуація в Сомалі). Боротися з цими загрозами, на думку дипломата, можна лише за рахунок розвитку дієвої співпраці між акторами міжнародних відносин. Також доповідач зупинився на питаннях участі Італії у вирішенні безпекової проблематики, зокрема – на участі італійських військ в миротворчих операціях (на сьогоднішній момент в цих місцях беруть участь біля 8 тисяч італійських військовослужбовців). У заключній частині промови пан Раваньян виклав свої думки щодо можливостей підвищення ефективності політики НАТО за рахунок покращення рівня співпраці між країнами-членами та структурами

організації, та окреслив основні аспекти формування політики безпеки та оборони Італії з точки зору громадського сектору.

Після тривалої й цікавої дискусії та невеликої перерви на каву слово взяв Андрій Серенко, експерт Центру вивчення сучасного Афганістану. Розповідаючи про сучасний стан справ в проведенні операції Північноатлантичного Альянсу в Центральній Азії, він заявив, що проблему врегулювання Афганського питання неможливо вирішити, не застосовуючи глобальні підходи, й що боротьба з рухом Талібан не може обмежуватися лише географічними межами однієї держави. Натомість, НАТО слід більше уваги приділяти ситуації в Пакистані, де таліби набирають силу, поповнюють свої ресурси й поновлюють сили. Основним полем боротьби з ними повинні стати не бойові дії, а надання допомоги країнам регіону в гуманітарній сфері. Покращення системи освіти, побудова транспортної мережі, розвиток комунікацій – все це повинно сприяти покращенню життя простого народу, що відверне його від підтримки радикальних ісламістських рухів. Результати діяльності Альянсу в цій сфері можна побачити вже сьогодні – на даний момент не більше 10 % населення Афганістану бажають повернути режим талібів до влади. Також у процесі розгорнутої дискусії були розглянуті питання приєднання Російської Федерації до операції НАТО в регіоні, та окреслені перспективи співпраці у такій важливій сфері дії, як боротьба з наркотрафіком.

Після перерви на обід розпочалась друга сесія конференції, присвячена аналізу співробітництва Росії з Організацією північноатлантичного договору в контексті протидії новим загрозам глобальній безпеці. Директор Інформаційного Бюро НАТО у Москві Роберт Пшель розповів про рішення Альянсу щодо поглиблення партнерства, прийняті на саміті НАТО в Лісабоні. Серед основних галузей поглибленої співпраці він назвав боротьбу з тероризмом, протидію наркаторгівлі у Центральній Азії, допомогу при надзвичайних ситуаціях та катастрофах, створення спільної системи ПРО задля охорони європейського повітряного простору, обмін спеціалізованими даними. Експерт Центру міжнародної безпеки Донецького національного університету Валерій Кравченко у своїй доповіді окреслив перспективи міжнародних зусиль по протидії глобальним безпековим загрозам. Основним інструментом врегулювання сучасних міжнародних відносин, на його думку, є Організація Об'єднаних Націй, і тому одним з найголовніших завдань нашого часу є організація належним чином спланованої реформи Ради Безпеки цієї структури, що покращило б її здатність реагувати на кризові явища та процеси. Також він торкнувся питання організації безпекових систем на основі регіональних структур та інституцій, заявляючи про необхідність більш детально розробляти керівні положення та принципи їх функціонування. В останній частині своєї доповіді український експерт розповів про історію та перспективи участі своєї держави в операціях та місіях з підтримки стабільності у євроатлантичному регіоні.

Після перерви на каву були розпочаті засідання третьої сесії заходу, присвяченої аналізу нових загроз глобальній безпеці на прикладі кіберзагроз. Першим слово взяв заступник начальника відділу „К” ГУВС Волгоградської області, підполковник міліції Константин Ступченко. Розповідаючи про російський погляд на проблематику протидії кібер-атакам, він надав загальну класифікацію засобам таких незаконних дій (спам, мережеві атаки, шкідливе програмне забезпечення), та проаналізував досягнення Росії в напрямку боротьби з ними. Експерт Кооперативного Центру кіберзахисту Кеннет Джиарс окреслив основні положення політики Північноатлантичного Альянсу в цій галузі (наголошуючи на діяльності спеціального Центру в м. Таллінн, Естонія), зауваживши, що основну загрозу кібертероризм несе для країн північної Європи, через їхню повну залежність від мережевих засобів комунікації та управління. Він рекомендував переглянути ставлення до Інтернету з боку юридичних кіл, заявивши, що основне законодавство на даний момент не задовольняє потреби врегулювання кібер-злочинності та не може адекватно реагувати на новітні загрози.

Після завершення роботи третьої сесії під час заключної дискусії були підбиті підсумки роботи міжнародної конференції. Наступний день був присвячений роботі у семінарських групах. заступник начальника Управління громадської безпеки та взаємодії з правоохоронними органами апарата Голови адміністрації Волгоградської області Валерій Фесечко присвятив свою лекцію проблематиці взаємодії принципів безпеки та загальноновизнаних прав людини. Доктор фізико-математичних наук МДУ, член-корреспондент Академії технічних наук РФ Ельяр Гасанов окреслив основні положення проблеми захисту баз даних у інформаційному суспільстві. Директор центру виховної та позанавчальної роботи Волгоградської Академії Державної Служби Володимир Шипулін розповів про поняття „перманентної революції” у ХХІ столітті, та звернув увагу на основні новітні загрози, моделі та сценарії розвитку безпекової ситуації в світі. Нарешті, незалежний журналіст Ганна Степанова донесла до слухачів свій погляд на безпеку медіа простору в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства.

Звіт підготував Кравченко В.В.

**Презентація навчального посібника
"Безопасный мир"
7 квітня 2011 р.**

7 квітня 2011 р. о 10.00 у приміщенні науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки (м. Донецьк, вул. Університетська 24, корпус 2, кімната 11) відбулась офіційна презентація третього видання навчального посібника «Безопасный мир» (російською мовою). Книга представляє собою унікальну збірку адаптованого до вивчення матеріалу для спеціального шкільного курсу, присвяченого проблематиці міжнародної безпеки зокрема, та міжнародних відносин загалом. Навчальний посібник був розроблений протягом 2007-2008 рр. експертним колективом Центру міжнародної безпеки ДонНУ під редакцією доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики ДонНУ Крапівіна О.В. Третє видання містить суттєві доопрацювання методологічного та змістовного наповнювання, які точніше відбивають міжнародні реалії сьогодення у контексті зовнішньополітичного курсу України. Особлива увага авторами була приділена опису ролі та завдань Організації Північноатлантичного договору, аспектам її військової та цивільної діяльності протягом історії та на сучасному етапі, співробітництву України з Альянсом.

Навчальний посібник для старшокласників «Безопасный мир» (російською мовою) представляли доктор історичних наук, професор, заступник директора науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки Тодоров І.Я., директор ДМГО «Центр міжнародної безпеки» Кравченко В.В., керівник проекту Замікула М.О.

Звіт підготував Желєзняк І.С.

**Прес-конференція для представників регіональних мас-медіа,
присвячена до Дня Євроатлантичного партнерства
12 липня 2011 р.**

12 липня 2011 р. в приміщенні Донецького прес-клубу відбулась прес-конференція для представників регіональних засобів масової інформації. Організація заходу була присвячена до Дня євроатлантичного партнерства, 20-річчя співробітництва України та НАТО та річниці підписання Мадридської Хартії про особливе партнерство. В прес-конференції взяли участь директор Донецької міської громадської організації «Центр міжнародної безпеки» Кравченко В.В.; заступник директора Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки Донецького національного університету Теміров Ю.Т.; експерт з питань міжнародної безпеки Каракуц А.М. Відбувся телеміст з відомим експертом з питань євроатлантичного співробітництва, професором кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету Тодоровим І.Я.

Доповідачі відзначили, що після президентських виборів 2010 року важливість євроатлантичного вектору співпраці в якості однієї з основних складових зовнішньої політики України не змінилась. Партнерство Києва та Брюсселя охоплює всі сфери діяльності нашої держави, й у кожному випадку є корисним для України. Експерти відзначили, що воно відіграє важливу роль у формуванні стратегії розвитку нашої держави, та завдяки цілому спектру окремих заходів робить середовище учередині України більш безпечним.

Пан Кравченко у своєму виступі відзначив основні віхи у історії відносин нашої держави з Організацією Північноатлантичного договору, привітавши присутніх з 20-ю річницею початку двостороннього співробітництва. Він наголосив на успішності виконання Україною партнерських зобов'язань згідно з прийнятим форматом співробітництва у вигляді щорічних національних програм. Зокрема, 13 квітня 2011 року Президент України Віктор Янукович своїм указом затвердив „Річну національну програму співробітництва Україна - НАТО на 2011 рік”. Цією програмою передбачено виконання рекордної кількості спільних проектів – 64, як у військовій, так і в цивільній сферах. За останні місяці значно активізувалась діяльність Комісії Україна-НАТО.

Пан Тодоров акцентовано виклав основні ідеї Плану заходів Щорічної національної програми співробітництва Україна-НАТО. Зокрема він відзначив широку сферу співробітництва, що стосується без виключення усіх життєво важливих суспільних аспектів, як то економічна та енергетична безпека, оборона, соціальний захист окремих слоїв населення і т.п.

Пан Теміров, відповідаючи на хвилююче для всіх питання щодо практичної користі від підтримки дружніх відносин з Альянсом для кожного окремого українця, основну увагу приділив розповіді про проекти НАТО, які

здійснюються на території Східної України. Він розповів про основні напрями співпраці з Альянсом у невійськовій площині, зупинившись окремо на участі України в програмах НАТО „Партнерство заради миру” та „Наука заради миру та безпеки”. Одним із основних аспектів такої співпраці він визначив здійснення утилізації протипіхотних мін та застарілих артилерійських снарядів на базі Донецького казенного заводу. Згідно з цим проектом країнами-членами НАТО українській стороні було надане високотехнологічне обладнання для здійснення цього проекту. Слід зазначити, що зберігання такої великої кількості боєприпасів на українських військових складах, приймаючи до уваги чисельні нещасні випадки, є дуже небезпечним. Їхнє якнайшвидше знищення є одним з основних завдань при створенні новітніх сучасних збройних сил. Окрім цього, Північноатлантичний Альянс долучився до виконання проектів, спрямованих на підтримку безпечної життєдіяльності простих українців у Закарпатті (за рахунок спеціальної програми запобігання наслідкам природних катастроф), Харкові (участь у ліквідації наслідків руйнування комунальних споруд) тощо. Також НАТО активно допомагає у проведенні оборонної реформи в Україні, зокрема, залучається до виконання екологічного аудиту військових об'єктів, надає допомогу у вирішенні проблем звільнених у запас військовослужбовців. Саме завдяки НАТО було збережено у належному стані найбільший у Європі полігон „Яворів” у Львівській області.

Пан Каракуц більш детально зупинився на аналізі динаміки громадської думки населення Донбасу щодо питань інтеграції та співробітництва з Північноатлантичним Альянсом. Він оперував даними соціологічних досліджень, проведених у 2008 та 2011 роках громадськими організаціями - Центром політологічних досліджень та Центром міжнародної безпеки. Згідно з наведеними результатами досліджень, слід відзначити, що велика кількість опитуваних має досить низький рівень поінформованості про діяльність НАТО та стан двосторонньої співпраці. Більшість населення виступає проти вступу нашої держави до будь-яких військових блоків, втім погоджується з необхідністю підтримувати сталий рівень співробітництва та продовжувати виконання проектів, що поліпшують обороноспроможність та підвищують загальний рівень життя українців.

Звіт підготував Кравченко В.В.

МОНІТОРИНГ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗМІ

(Січень-червень 2011)

Газета «Донбасс»

Янукович пригласил в Украину Генсека НАТО

26.01.2011

Президент Виктор Янукович уверен в продолжении сотрудничества между Украиной и НАТО в укреплении международной безопасности и стабильности.

Об этом говорится в поздравлении Януковича генеральному секретарю НАТО Андерсу Фогу Расмуссену по случаю дня рождения.

"В Украине высоко ценят вашу весомую роль в развитии конструктивного партнерства с Североатлантическим Альянсом. Достигнутый уровень политического диалога и практического сотрудничества создают надлежащее основание для продолжения нашего взаимодействия в укреплении международной безопасности и стабильности", - говорится в поздравлении.

Также Янукович заявил, что совместно Украина и НАТО смогут сделать значительный вклад в развитие единой неделимой Европы с равной безопасностью для всех.

При этом Президент Украины выразил надежду, что в скором времени будет иметь возможность приветствовать генсека в Киеве и продолжить обсуждение перспектив сотрудничества Украины и НАТО.

Янукович пожелал Расмуссену крепкого здоровья, неисчерпаемой энергии и новых свершений.

Как сообщалось, в ноябре Президент Украины Виктор Янукович отказался посетить саммит НАТО в Лиссабоне. Украинскую делегацию на нем возглавлял министр иностранных дел Украины Константин Грищенко.

<http://donbass.ua/news/politics/2011/01/26/janukovich-priglasil-v-ukrainu-genseka-nato.html>

Интернет-портал «Остро»

Год Януковича на Западной Украине - бедность и радикализация

22.02.2011

В Галичине за последний год практически исчезла из обихода риторика относительно присоединения Украины к НАТО, сближение с ЕС и развития демократии и гражданского общества. Можно также отметить, что за целый год так и ни разу на соответственном уровне не поднималась проблема

альтернативных источников отопления, насаждаемая ранее с невероятной истерией местными властями с целью отказа от потребления российского газа и перехода на отопление дровами, соломой и навозом.

<http://www.ostro.org/articles/article-157669/>

**Газета «Донбасс»
В Украину прибыл Генсек НАТО
24.02.2011**

Генеральный секретарь НАТО Андерс Фог Расмуссен прибыл в Украину для встреч с властями.

Двухдневный официальный визит генсека начался со встречи с председателем Верховной Рады Владимиром Литвином.

Затем пройдут переговоры Расмуссена с официальной делегацией Украины во главе с министром иностранных дел Константином Грищенко, после чего генсек и министр пообщаются с журналистами.

В программе визита также переговоры Расмуссена и Президента Виктора Януковича, после которых они встретятся с журналистами.

Кроме того, генсек НАТО выступит перед студентами и преподавателями Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Ожидается, что в ходе переговоров Расмуссена и украинских властей будут затронуты темы сотрудничества в сфере противоракетной обороны, углубления сотрудничества в борьбе с терроризмом, пиратством и в вопросе, касающемся сокращения оружия массового поражения.

Как сообщалось, у Верховной Рады против приезда Расмуссена сегодня утром протестуют около 100 сторонников Коммунистической партии.

<http://donbass.ua/news/politics/2011/02/24/v-ukrainu-pribyl-gensek-nato.html>

**Интернет-портал «Донецкий коммуникационный ресурс»
Ливия в ожидании оккупации?
11.03.2011**

Наконец-то становится понятно, ради чего заваривалась вся эта каша на Ближнем Востоке. Главной мишенью Запада оказался не мелкий коррупционер Бен Али или впавший в кому Хосни Мубарак, а неистовый лидер Ливии Муаммар Каддафи. Против него была разыграна наиболее блестящая внешнеполитическая комбинация из всех, которые были осуществлены во время революции в Северной Африке...

...К берегам Ливии уже стягивается ударная группировка сил НАТО, костяк которой составят американские и британские военные. Дошло до того, что представитель США в ООН Сьюзан Райс откровенно высказалась, что Пентагон сейчас ведет переговоры с союзниками по НАТО о деталях предстоящей операции. Не исключено, что военное вмешательство во внутриливийские дела станет реальностью уже в ближайшие дни, если не часы. Пентагон признает, что в сторону Ливии от берегов Сомали направился авианосец Enterprise. А американский телеканал Fox News, ссылаясь на свои источники в оборонном ведомстве, сообщил, что Пентагон намерен направить для участия в предстоящей операции дополнительный батальон морской пехоты.

Результат подобного вмешательства вполне очевиден: превращение Ливии в подобие Ирака, страны, разделенной на несколько зон, конфликтующих одна с другой, где у власти находятся религиозные партии, загнавшие свою страну в средневековье. Но главное - продающие нефть Западу по крайне низким ценам.

Правда, у Ливии есть одно "но". Это ее лидер Муаммар Каддафи, человек, с 1986 года устоявший перед лицом американской агрессии.

<http://dkr.com.ua/index.php?new=15734>

Газета «Донбасс»

НАТО начинает собственную операцию в Ливии 25.03.2011

НАТО приняла решение начать операцию по обеспечению бесполетной зоны над территорией Ливии. Об этом заявил генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен по итогам заседания Совета НАТО на уровне послов. "Мы предпринимаем действия в рамках широких международных усилий по защите гражданского населения от режима Каддафи, - заявил он. - Мы будем сотрудничать с нашими партнерами в регионе и приветствуем их вклад".

"Все страны НАТО привержены выполнить свои обязательства по реализации резолюции СБ ООН. Вот почему мы приняли решение принять ответственность за обеспечение бесполетной зоны", - сказал генсек. По словам Расмуссена, мандат операции альянса будет включать в себя только обеспечение бесполетной зоны над территорией Ливии. В то же время, воздушные силы НАТО будут иметь право защищаться, если будут атакованы. Генсек НАТО также сообщил, что в ближайшие дни альянс может принять решение о командовании операцией, выходящей за границы усилий по обеспечению бесполетной зоны - хотя пока страны НАТО решений о расширении своей миссии в Ливии не принимали.

На данный момент международная коалиционная операция "Одиссея. Рассвет" и операция НАТО, название которой пока не озвучено, будут осуществляться параллельно. В то же время, дипломатический источник в Брюсселе сообщил в четверг, что военное управление операцией "Одиссея. Рассвет" может быть передано НАТО уже в начале следующей недели, в то время как политическое руководство будет осуществляться контактной группой представителей входящих в нее стран.

Таким образом, пока за основу операции в Ливии взята афганская модель: в этой стране действует международная военная коалиция под командованием США, параллельно которой осуществляется миссия Международных сил содействия безопасности под командованием НАТО.

США, между тем, собираются играть лишь вспомогательную роль в осуществлении контроля над запретными для авиации Муаммара Каддафи зонами. Об этом заявил в четверг официальный представитель Белого дома Джей Карни, по словам которого, процесс передачи контроля должен занять несколько дней.

"Соединенные Штаты собираются играть свою роль в операции, но она не будет лидирующей. Это будет помощь и поддержка", - сказал Карни. По его словам, речь может идти о создании помех ливийской авиации, а также о "разведывательных данных и других вещах, которые мы можем выполнить". Он пояснил, что наиболее интенсивной степень вовлеченности США в проведение операции будет на ранней стадии, поскольку у его страны есть необходимые возможности, передает ИТАР-ТАСС.

<http://donbass.ua/news/world/2011/03/25/nato-nachinaet-sobstvennuju-operaciju-v-livii.html>

Газета «Донбасс»

**НАТО не будет принимать ничью сторону в ливийском конфликте
28.03.2011**

НАТО строго ограничит удары по территории Ливии и не будет принимать ничью сторону конфликта. Об этом сообщили дипломатические источники в штаб-квартире альянса, комментируя решение о переходе под его командование всей военной операции в Ливии.

"НАТО не примет ни чью сторону. Целью будет предотвратить любую потенциальную угрозу гражданскому населению в соответствии с резолюцией 1973 Совета безопасности ООН", - заявил один из дипломатов альянса.

Резолюция СБ ООН разрешает применение силы для принуждения к немедленному прекращению огня между сторонами в Ливии. При этом план, который в воскресенье вечером принял Совет НАТО на уровне послов, не

предусматривает вмешательства с целью поддержки вооруженных сил, противостоящих Муаммару Каддафи. Мандат Совета НАТО также не предусматривает наземной операции.

Международное военное командование НАТО уже управляет действиями по обеспечению бесполетной зоны над Ливией и контролирует морское эмбарго на поставки оружия, сообщил ранее в воскресенье в своем коммюнике командующий операцией, канадский генерал Шарль Бушар.

Решение Совета НАТО долго откладывалось, хотя США, которые поначалу координировали действия коалиции стран, торопили, чтобы снять с себя эту миссию и уйти на второй план. Решение тормозилось разногласиями между большинством стран НАТО, Францией и Турцией по политическому контролю над операцией.

Президент Франции Николя Саркози хотел ограничить роль НАТО технической функцией, необходимой для координации воздушной кампании, в то время как политический контроль, по его версии, оставался бы в руках стран коалиции.

Турция - единственная страна НАТО, которая была против любых ударов по Ливии. Германия, которая в ООН воздержалась при голосовании за резолюцию 1973, в принципе против военного вмешательства.

<http://donbass.ua/news/world/2011/03/28/nato-ne-budet-prinimat-nichju-storonu-v-liviiskom-konflikte.html>

Интернет-портал НОВОСТИ.dn.ua

**В донецком Центре международной безопасности презентуют книгу о НАТО
07.04.2011**

Сегодня в помещении научно-информационного Центра международной безопасности (г. Донецк, ул. Университетская 24, корпус 2, комната 11) состоится официальная презентация третьего издания учебного пособия «Безопасный мир» на русском языке. Об этом сообщает донецкой городской общественной организации «Центр международной безопасности».

Книга представляет собой сборник адаптированного к изучению материала для специального школьного курса, посвященного проблематике международной безопасности в частности, и международных отношений в целом. Учебное пособие было разработано в течение 2007—2008 гг. экспертным коллективом Центра международной безопасности ДонНУ под редакцией доктора исторических наук, профессора, заведующего кафедрой международных отношений и внешней политики ДонНУ Е. Крапивина.

«Третье издание содержит существенные доработки методологического и содержательного наполнения, которые точнее отражают международные реалии в контексте внешнеполитического курса Украины. Особое внимание авторами уделяется описанию роли и задач Организации Североатлантического договора аспектам ее военной и гражданской деятельности на протяжении истории и на современном этапе, сотрудничеству Украины с Альянсом», — говорится в сообщении.

Учебное пособие для старшеклассников «Безопасный мир» на русском языке будет представлять доктор исторических наук, профессор, заместитель директора научно-информационного Центра международной безопасности И. Тодоров, директор ДГОО «Центр международной безопасности» В. Кравченко, руководитель проекта М. Замикула.

<http://novosti.dn.ua/details/152314/>

Газета «Донбасс»

Украина будет договариваться с НАТО об обеспечении безопасности Евро-2012?

14.04.2011

Сегодня начинается двухдневная встреча министров иностранных дел стран-членов НАТО. Участие в мероприятии примет и украинский министр Константин Грищенко.

Помимо заседания комиссии Украина-НАТО на уровне руководителей внешнеполитических ведомств, Грищенко примет участие в заседании стран-контрибуторов операции Международных сил содействия безопасности в Афганистане, а также во встрече, посвященной урегулированию ситуации в Ливии.

По сообщению Deutsche Welle, среди вероятных тем обсуждения — возможное участие Украины в развитии системы противоракетной обороны и привлечение НАТО к обеспечению безопасности во время проведения чемпионата по футболу Евро-2012. Такие темы двустороннего сотрудничества были очерчены во время визита в Киев генерального секретаря альянса Андерса Фога Расмуссена, который состоялся в феврале этого года.

Сам Расмуссен, говоря о содержании заседания Комиссии Украина-НАТО, ограничился общими словами «дальнейшее углубление сотрудничества».

По словам директора пресс-службы украинского МИДа Олега Волошина, «Значение этого мероприятия — показать, что не смотря на то, что Украина сознательно, исходя из мандата, предоставленного Президенту

Виктору Януковичу избирателями, провозгласила внеблоковый статус, наше партнерство с НАТО в практической плоскости от этого не пострадало».

Это первое заседание комиссии Украина-НАТО после избрания президентом Виктора Януковича.

Во время ежегодного обращения к парламенту Янукович еще раз объявил о внеблоковом статусе Украины.

<http://donbass.ua/news/politics/2011/04/14/ukraina-budet-dogovarivatsja-s-nato-ob-obespecheniii-bezopasnosti-evro-2012.html>

Газета «Донбасс»

НАТО: Каддафи должен прекратить огонь

30.04.2011

НАТО ждет от ливийского лидера Муаммара Каддафи конкретных действий, а не только призывов к переговорам.

Как заявил на условиях анонимности высокопоставленный представитель Североатлантического Союза, войскам М.Каддафи необходимо прекратить огонь и неукоснительно соблюдать перемирие, передает радио "Свобода".

В ночь на субботу ливийский лидер выступил с телеобращением, в котором призвал к перемирию все вовлеченные в конфликт стороны, включая повстанцев и силы международной коалиции.

Представитель НАТО, однако, подчеркнул, что всего за несколько часов до выступления Каддафи верные ему силы вновь обстреляли город Мисурата - опорный пункт повстанцев на западе страны - в результате чего погибли несколько человек.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/10/koalicii-dali-otmashku-na-unichtozhenie-kaddafi.html>

Газета «Донбасс»

Под бомбами НАТО погибли сын и внуки Каддафи

01.05.2011

НАТО подтверждает факт нанесения авиаудара по объекту в Триполи вчера вечером. Об этом говорится в заявлении для СМИ от имени руководителя натовской операции генерал-лейтенанта Шарля Бушара.

Как передает "Би-би-си", военный уверяет, что налету подвергся военный пункт управления и контроля в городском районе Баб аль-Азизия.

В свою очередь, ливийские власти утверждают, что авиация Альянса уничтожила частную виллу, принадлежавшую младшему сыну ливийского лидера Саифу аль-Арабу, в результате чего погибли он сам и три внука лидера страны Муаммара Каддафи.

Генерал Бушар заявил, что не может ни подтвердить, ни опровергнуть данную информацию, но сожалеет "обо всех жертвах продолжающегося конфликта, особенно невинных гражданских людях".

Напомним, ранее в правительстве Ливии заявили, что целью вчерашнего авианалета НАТО на Триполи была ликвидация полковника М.Каддафи.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/10/koalicii-dali-otmashku-na-unichtozhenie-kaddafi.html>

Газета «Донбасс»

Без НАТО повстанцам с Каддафи не справиться

03.05.2011

Вооруженная оппозиция под руководством Переходного национального совета (ПНС) Ливии связывает с Западом и НАТО надежды на захват власти в Триполи, поскольку самостоятельно сделать это в настоящее время не в состоянии.

Чаяния противников Каддафи и его режима в полном объеме находят понимание у лидеров стран западной коалиции, которые выражают фактически намерение и дальше бороться за свержение правящего в Триполи режима. Так, вечером в понедельник в Каире глава британского МИД Уильям Хейг указал в отношении операции в Ливии, что НАТО собирается расширить ее масштабы и давление на режим Муамара Каддафи в рамках резолюции Совбеза ООН 1973.

"Время работает против Каддафи", - отметил он в ходе совместной пресс-конференции с главой МИД АРЕ Набилем аль-Араби. В свою очередь США также послали Каддафи недвусмысленное предупреждение, что его ожидает судьба, настигшая его младшего сына Сейфа аль-Араба и трех малолетних внуков.

Как заявил накануне на регулярном брифинге для журналистов пресс-секретарь Белого дома Джей Карни, удары по Ливии, приведшие к их гибели, нанесены в рамках резолюции Совбеза ООН. "И комментарии на этот счет уже даны НАТО", - добавил он.

Более двух тысяч человек собрались в понедельник в центре Триполи на похоронах убитого в ходе бомбардировок НАТО Каддафи- младшего,

передает ИТАР-ТАСС. Сторонники ливийского руководителя пришли почтить память погибшего и поддержать своего лидера.

Они несли флаги Джамахирии и портреты руководителя ливийской революции, выкрикивали антизападные лозунги и грозили кулаками в небо, требуя возмездия. Вместе с Сейфом аль-Арабом во время натовской бомбежки погибли дети его племянников - Ганнибала, Аиши и Мухаммеда. Каждому из них не исполнилось и трех лет.

На "экономическом фронте" Каддафи также получил от Запада очередной достаточно чувствительный удар. Как заявило министерство иностранных дел Швейцарии, власти Конфедерации распорядились заморозить 360 млн швейцарских франков, находящихся на счетах руководителя ливийской революции.

Тем временем верные руководителю ливийской революции регулярные армейские подразделения продолжали с переменным успехом вести бои с вооруженными повстанцами из ПНС, которым оказывали массированную поддержку ВВС НАТО. Основные столкновения продолжались в третьем по величине городе Ливии Мисурате, расположенном в 200 км к востоку от столицы Джамахирии Триполи.

Как сообщили накануне повстанцы, по порту Мисураты было выпущено около 100 ракет. Обстрел прекратился лишь с началом бомбардировок авиации НАТО, которая пыталась пресечь попытки сил Каддафи не допустить разгрузку судна якобы с гуманитарным грузом. Между тем, ливийские власти уверены, что судно намерено было доставить повстанцам оружие и боеприпасы.

Удары с воздуха нанесены также в понедельник авиацией НАТО по верным режиму войскам неподалеку от города Эз-Зинтан к западу от Триполи. В результате налета было уничтожено до 10 танков и боевых машин пехоты. На этом фоне оставалась в целом спокойная обстановка на западном участке границы Туниса с Джамахирией, где с 21 апреля не прекращались ожесточенные бои между регулярными армейскими частями и вооруженными оппозиционерами.

В воскресенье под натиском войск Каддафи, которые применяли системы залпового огня "Град", повстанцы отступили, затем бои вспыхнули снова.

<http://donbass.ua/news/world/2011/05/03/bez-nato-povstancam-s-kaddafi-ne-spravitsja.html>

Газета «Донбасс»

НАТО провело новые бомбардировки Триполи

10.05.2011

Самолеты международной коалиции под предводительством НАТО 10 мая нанесли новую серию ударов по Триполи, сообщает AFP. Как отмечает Sky News, эти бомбардировки стали наиболее масштабными за последние дни.

Налет начался около 2 часов ночи по местному времени (3 часа утра по Киеву). В разных районах города были слышны не менее восьми крупных взрывов. В качестве предполагаемых целей ударов называется резиденция ливийского лидера Муаммара Каддафи.

Сообщается, однако, что в результате бомбардировок были повреждены несколько зданий, не имеющих военного предназначения. В частности, взрывной волной выбило окна в здании гостиницы, где проживают иностранные журналисты. По данным телеканала "Аль-Джазира", повреждение получило также здание телецентра.

Представители официальных властей заявили, что авиаудары наносились по административным зданиям. Как сообщает Reuters, было объявлено также о том, что в результате бомбардировок ранения различной степени тяжести получили четверо детей.

Ранее агентства со ссылкой на оппозиционные СМИ распространили сообщение, что 9 мая в Триполи началось вооруженное восстание против Каддафи. До сих пор эти данные не подтвердились.

Военная операция в Ливии началась 19 марта, после того, как Совет безопасности ООН санкционировал вмешательство в ход противостояния в североафриканской стране. С 31 марта командование операцией осуществляет НАТО.

<http://donbass.ua/news/world/2011/05/10/nato-provelo-novye-bombardirovki-tripoli.html>

Газета «Донбасс»

Янукович отказал НАТО

25.05.2011

Президент Украины Виктор Янукович исключил возможность членства Украины в НАТО. Об этом Янукович заявил в интервью Bloomberg.

"Россия была, есть и будет нашим стратегическим партнером. Мы сейчас ищем механизмы сотрудничества. Мы действительно думаем, что можем достичь соглашения, которое позволит нам сотрудничать с Таможенным союзом в той мере, которую допускает украинское

законодательство и наши обязательства перед такими международными организациями, как Всемирная торговая организация", - сказал Президент Украины.

По словам Януковича, интеграция с Европейским союзом остается приоритетом для государства: "Мы готовы подписать Соглашение об ассоциации (с ЕС) в этом году. Мы хотим, чтобы перспективы Украины по вступлению в ЕС были включены в это соглашение".

Отметим, что, согласно заявлению председателя Европейской комиссии Жозе Мануэля Баррозу, сделанному 18 апреля с.г., Соглашение об ассоциации может быть подписано в этом году и обе стороны достигли прогресса в вопросе отмены визового режима. Председатель ЕК тогда же отметил, что вступление Украины в Таможенный союз с Россией, Белоруссией и Казахстаном может снизить шансы на заключение этого соглашения.

<http://donbass.ua/news/politics/2011/05/25/janukovich-otkazal-nato.html>

Газета «Донбасс»

Ливия обвиняет НАТО в убийстве 700 мирных жителей 01.06.2011

Ливийские власти обвинили НАТО в том, что в результате организованных альянсом бомбардировок в стране погибли более 700 мирных жителей. Данные министерства здравоохранения Ливии отметил пресс-секретарь правительства Муса Ибрагим.

По словам Ибрагима, с 19 марта, когда начались бомбардировки, по 26 мая зафиксировано 718 погибших и 4067 раненых, 433 из которых находятся в тяжелом состоянии.

Он подчеркнул, что речь идет только о мирных жителях и в названных им цифрах не учтены погибшие и пострадавшие военнослужащие, поскольку министерство обороны отказывается разглашать информацию о своих потерях.

Между тем, Совбезу ООН были представлены данные, согласно которым с февраля 2011 года, когда в Ливии началась гражданская война, 1200 граждан страны были убиты или пропали без вести, пытаясь покинуть ее на лодках.

Поздним вечером во вторник, 31 мая, Триполи вновь подвергся авиаударам. В городе были слышны звуки по меньшей мере четырех мощных взрывов. Какие именно здания были целью бомбардировщиков коалиции, остается неясным. В середине апреля ливийские повстанцы заявляли, что за время гражданской войны сторонники Муаммара Каддафи убили 10 тысяч

человек. Кроме того, по данным повстанцев, 30 тысяч человек получили ранения и еще 20 тысяч пропали без вести.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/01/livija-obvinjaet-nato-v-ubiistve-700-mirnyh-zhitelei.html>

**Интернет-портал «Донецкий коммуникационный ресурс»
Карзай обиделся на хозяев
01.06.2011**

Президент Афганистана Хамид Карзай выступил с заявлением, в котором подверг жесткой критике операции сил НАТО, в результате которых погибают мирные жители. В противном случае, афганский лидер пригрозил объявить натовцев оккупантами, с которыми, по его словам, стране «уже приходилось иметь дело». Заявление было сделано после того, как 28 мая в провинции Гильменд авиация НАТО разбомбила два жилых дома, в которых, по сведениям коалиции, скрывались боевики. Вместо этого жертвами налета стали, по различным данным, от девяти до четырнадцати мирных жителей.

<http://dkr.com.ua/index.php?new=15864>

**Газета «Донбасс»
НАТО остается в Ливии еще на три месяца
01.06.2011**

НАТО и партнеры по коалиции решили продлить операцию в Ливии еще на 90 дней, сообщил в среду генсек альянса Андерс Фог Расмуссен.

«Это решение посылает ясный сигнал режиму Каддафи: мы преисполнены решимости продолжать нашу операцию для защиты народа Ливии», - говорится в заявлении генсека НАТО.

Он заявил о решимости коалиции не ослаблять усилия с целью выполнения мандата ООН.

«Мы будем продолжать оказывать давление с тем, чтобы он был реализован», - подчеркнул Фог Расмуссен.

«Наше решение, - сказал он, - также посылать ясный сигнал народу Ливии: НАТО, наши партнеры и все международное сообщество - на его стороне».

«Мы будем едины в усилиях по обеспечению того, чтобы вы сами могли строить свое будущее. И этот день не за горами», - говорится в заявлении генсека альянса.

17 марта СБ ООН принял резолюцию, предусматривающую введение бесполетной зоны над Ливией и открывающую возможность иностранного

вмешательства в ситуацию в этой стране. После этого международная коалиция в лице США, Великобритании, Франции, Италии, Канады, Дании, Норвегии и ряда других стран начала военно-воздушную операцию. В настоящее время командование всеми военными операциями коалиционных сил в Ливии осуществляет НАТО.

Представители НАТО отрицают, что они отслеживают М.Каддафи. Тем не менее, ВВС Североатлантического альянса наносили авиаудары по зданиям, в которых он предположительно находился.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/01/nato-ostaetsja-v-livii-esche-na-tri-mesjaca.html>

**Газета «Донбасс»
НАТО снова бомбит Триполи
03.06.2011**

Этой ночью авиация НАТО нанесла новый массированный удар по ливийской столице.

Целями бомбардировки стали казармы правительственных войск и полицейский участок в центре Триполи, а также военная база в пригороде. Официальные власти сообщают, что в городе прогремели по меньшей мере 10 взрывов. О погибших и раненых не сообщается. Этой же ночью были слышны выстрелы в районе отеля, где живут представители иностранных СМИ.

За время военной операции, которая началась 31 марта, силы НАТО совершили больше 9 тысяч вылетов на Ливию. 3,5 тысячи раз самолеты вылетали для нанесения ударов.

На этой неделе НАТО приняла решение продлить операции в Ливии на очередной трехмесячный срок. Как сообщил генеральный секретарь альянса Андерс Фог Расмуссен, "данное решение дает режиму Каддафи четкий сигнал: мы привержены продолжению операции для защиты ливийского народа".

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/03/nato-snova-bombit-tripoli.html>

**Газета «Донбасс»
Коалиции дали "отмашку" на уничтожение Каддафи
10.06.2011**

Уничтожение Муаммара Каддафи разрешено резолюцией Совбеза ООН по Ливии. Об этом сообщил один из высокопоставленных представителей

НАТО. Тем временем представители России продолжают переговоры с противоборствующими в Ливии сторонами.

Заявление о разрешении наносить удары по ливийскому лидеру прозвучало впервые с начала военной компании НАТО. Чиновник, сообщивший о решении в отношении полковника Каддафи, предпочел сохранить анонимность.

Ранее представители западных стран говорили лишь об ударах по военным объектам, подчеркивая первостепенность задачи обеспечения защиты населения страны. Ночь с четверга на пятницу была отмечена новой бомбардировкой Триполи и окрестностей столицы. Очевидцы говорят как минимум о трех взрывах.

Отметим, что в четверг глава Альянса Андерс Фог Расмуссен заявил, что наземная операция в Ливии не планируется. Он выразил уверенность, что применяемых мер вполне достаточно для достижения поставленных целей. "Сильное военное давление в сочетании с настойчивым политическим давлением рано или поздно приведет к падению нынешнего режима", – приводят слова генерального секретаря НАТО "Вести.Ru".

Тем временем готовится визит в Триполи спецпредставителя президента России по Африке Михаила Маргелова. Дата поездки пока неизвестна, в том числе из-за трудностей с пролетом самолета, которому должен быть предоставлен транспортный коридор со стороны НАТО. "В ходе своего визита в Триполи я намерен встретиться с премьер-министром Ливии, господином Махмуди, с министром иностранных дел и с остальными членами кабинета", – приводит слова Маргелова РИА Новости. Представитель президента подчеркнул, что полковник Каддафи после расправ над собственным народом лишился права называться лидером страны.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/10/koalicii-dali-otmashku-na-unichtozhenie-kaddafi.html>

Интернет-портал НОВОСТИ.dn.ua

Украинский МИД пытается успокоить Россию в вопросе «Си Бриз — 2011»

14.06.2011

Киев не видит в проведении военных учений «Си Бриз — 2011» какой-либо угрозы для стран Черноморского региона, заявляют в Министерстве иностранных дел.

Так пресс-секретарь МИД Украины Александр Дикусаров прокомментировал опасения российской стороны заходом в Черное море противоракетного крейсера ВМС США «Монтерей».

«Украина не видит в проведении украинско-американских военноморских учений «Си Бриз — 2011» реальную или потенциальную угрозу для любой из стран Черноморского региона», — сказал он.

Дикусаров подчеркнул, что все элементы, включенные в программу этих учений, никоим образом не связаны с отработкой действий, которые могли бы нести опасность для «наших соседей».

Он напомнил, что для участия в учениях «Си Бриз — 2011» были приглашены все черноморские страны, включая Россию.

Украинская сторона рассматривает эти учения как важный элемент укрепления взаимного доверия и сотрудничества между военнослужащими разных стран, заверил пресс-секретарь МИД.

Киев считает, что такие мероприятия помогают преодолевать ошибочные фобии и стереотипы периода «холодной войны», а также содействовать повышению уровня безопасности в Черноморском регионе.

«Надеемся, что все наши партнеры будут исходить из такого понимания этих учений», — резюмировал Дикусаров.

На прошлой неделе в МИД России заявили, что заход в Черное море для участия в украинско-американских учениях «Си Бриз — 2011» крейсера ВМС США «Монтерей», оборудованного противоракетной системой «Иджис», вызывает у российской стороны ряд вопросов.

В частности, в Москве задались вопросом: «Если речь идет об обычном „визите“ в этот крайне чувствительный регион, то почему для него был выбран корабль именно с таким вариантом вооружения? И какую роль отводил противоракетам „Монтерея“ сценарий учения „Си Бриз — 2011“, в ходе которого отрабатывалась „антипиратская операция по стандартам НАТО“?»

<http://novosti.dn.ua/details/156641/>

Газета «Донбасс»

Силы НАТО разгромили дворец Каддафи

16.06.2011

В здании резиденции ливийского лидера Муаммара Каддафи в Триполи прогремели мощные взрывы. После этого над дворцом поднялись густые клубы черного дыма.

В четверг утром жители ливийской столицы рассказали, что услышали несколько громких взрывов, произошедших в районе резиденции. Очевидцы подтвердили, что над самим зданием дворца поднимается столб дыма,

передает ИТАР-ТАСС. Причины инцидента выясняются. По предварительным данным, по центру Триполи нанесли авиаудар силы НАТО. Ранее самолеты западной коалиции уже неоднократно пытались разбомбить резиденцию Муаммара Каддафи.

В американском Министерстве обороны отметили, что расходы страны на операцию в Ливии уже превысили 700 миллионов долларов, сообщают "Вести.Ru". При этом на бомбы и ракеты было истрачено около 400 миллионов долларов, а свыше 313 миллионов – на обеспечение полетов и содержание военнослужащих. Согласно прогнозам Пентагона, к концу сентября боевые действия в Ливии обойдутся Вашингтону более чем в миллиард долларов.

Как сообщалось, американские сенаторы и конгрессмены уже подали в суд на Белый дом из-за этой войны, начатой без согласования с парламентом. Представители Республиканской партии также заявили, что их не устроил доклад администрации Барака Обамы по ситуации в Ливии. "Творчески подобранные Белым домом аргументы вызывают много вопросов, которые требуется подробно обсудить. Вместе с тем, независимо ни от чего, верховный главнокомандующий несет всю ответственность за то, чтобы четко сформулировать, насколько военные действия США (за границей) отвечают интересам национальной безопасности и соответствуют стратегическим целям. В случае с Ливией президент не выполнил эту задачу", – подчеркнул спикер палаты представителей Джон Боннэр.

Тем временем специальный представитель президента России по Африке Михаил Маргелов отправился в Триполи на переговоры с ливийским руководством. Политик высказал мнение, что страны НАТО позволят Муаммару Каддафи остаться на родине, если он согласится оставить власть.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/16/sily-nato-razgromili-dvorec-kaddafi.html>

Газета «Донбасс»

**В Ливии гибнут мирные жители. НАТО обещает разобраться
20.06.2011**

Командование НАТО признало свои промахи в ходе последнего воздушного удара по Триполи. Ранее представители Муамара Каддафи заявили, что во время бомбардировки, которая была нацелена якобы на военные объекты, погибли 10 мирных жителей. Теперь альянс обещает расследовать инцидент. Тем временем, ливийская оппозиция сообщает, что ей требуется срочная поддержка - не военная, а финансовая.

Густонаселенный жилой квартал на востоке Триполи. Спасатели извлекают людей из-под завалов, машины скорой помощи увозят раненых.

Жертвами авианудара НАТО стали примерно 10 человек, пострадавших не менее 20. Командование североатлантического альянса едва ли не в первый раз за все время военной операции в Ливии признает, ракета не попала в цель.

"Целью авианудара была ракетная установка войск Каддафи. Но, согласно данным нашего предварительного расследования, снаряд не поразил цель из-за сбоя в одной из систем. Эта ошибка могла повлечь за собой жертвы среди мирного населения. Мы сожалеем, если в результате удара погибли люди и приносим свои соболезнования", - говорит Майк Браккен, представитель командования НАТО.

В Триполи эти слова встретили негодованием. Представители Каддафи говорят, что попытка командования НАТО признать свою вину нелепа и цинична. В окружении полковника подсчитали: за последние три месяца в результате налётов западной коалиции погибли не менее 850 человек.

"Варвары и убийцы из НАТО, которых поддерживают и спонсируют преступники, нанесли авианудар по жилому кварталу. Целью стал обычный район Триполи, где живут простые люди. Среди погибших есть дети. Дэвид Кэмерон, Николя Саркози, Барак Обама и Сильвио Берлускони должны ответить за все преступления, совершенные в Ливии за последние три месяца. Это касается и генсека ООН Пан Ги Муна – Объединенные нации и Совбез, попросту закрывают глаза на злодеяния Западной Коалиции", - говорит Абделати Обеиди, представитель режима Каддафи.

Силы оппозиции в Бенгази, напротив, призывают своих западных партнёров действовать более решительно. Своими силами переломить ход гражданской войны не получается. Денег на вооружение не хватает, запасы продовольствия, медикаментов и топлива тоже на исходе. Впрочем, сражаться за свободу обещают до конца, о мирных переговорах с чиновниками действующего режима речи не идёт.

"Никаких переговоров между национальным переходным советом и режимом Каддафи не может быть априори. Сейчас мы больше обеспокоены нехваткой средств. Нам срочно нужны деньги на обеспечение жителей продовольствием, медикаментами и топливом", - говорит Абдель Хафиз Гхога, спикер Переходного национального совета Ливии.

Войска Каддафи, тем временем, перешли в контрнаступление в районе Мисураты. Несколько отрядов оппозиционеров попали под плотный прицельный огонь. Завоеванные ранее позиции пришлось оставить. В полевом госпитале сообщают: раненых – десятки, многие находятся в тяжелом состоянии. Несмотря на серию поражений и большие потери, солдаты не сомневаются: победу они не уступят.

<http://donbass.ua/news/world/2011/06/20/v-livii-gibnut-mirnye-zhiteli-nato-obeschaet-razobrattsja.html>

Интернет-портал НОВОСТИ.dn.ua
У власти рассеялись иллюзии насчет России
21.06.2011

Украинскому правительству не нравится подход России к двусторонним отношениям. Об этом на условиях анонимности сказал «Коммерсантъ-Украина» высокопоставленный источник в украинском правительстве.

«У нас была иллюзия, что если в отношениях с РФ снять ключевые раздражители вроде признания голодомора геноцидом, планов вступления в НАТО, нежелания продлевать присутствие Черноморского флота, то все наладится. Но этого не произошло. Москва хочет, чтобы мы находились в ее орбите и еще за это ей же и доплачивали. Взять хотя бы Таможенный союз. Нас туда очень странно зовут. Нам не говорят, что мы от этого выиграем, а указывают на то, что потеряем и каким санкциям подвергнемся, если откажемся в него вступать и не дай Бог создадим зону свободной торговли с ЕС», — сказал чиновник.

По его словам, поскольку диалога на равных с Россией не выходит, Киев намерен сближаться с Европой. «Это не мы отдаляемся от России, а она нас отталкивает», — пояснил чиновник.

<http://novosti.dn.ua/details/157054/>

Интернет-портал «УРА-Информ»
Украина не собирается вступать в НАТО, – Янукович
21.06.2011

Вступать в НАТО Украина не планирует и ранее не собиралась. Об этом заявил Президент Украины Виктор Янукович.

Согласно основам внутренней и внешней политики страны, Украина останется внеблоковым государством.

Сотрудничество же с НАТО будет продолжено согласно всем выдвигаемым требованиям. Однако участвовать в строительстве этой системы Украина не будет, – отметил Президент.

Между тем, для системы безопасности Европы пойдет на пользу сотрудничество Украины и России с НАТО, – считает глава Украины.

<http://ura.dn.ua/21.06.2011/112520.html>

Интернет-портал НОВОСТИ.dn.ua

Янукович объяснил, почему Украина не пойдет в НАТО

21.06.2011

Президент Украины Виктор Янукович считает правильным отказ от идеи вступления в НАТО. Об этом он заявил в интервью словацкой газете Правда, пишет ЛИГАБизнесИнформ.

«Ровно год назад мы совершенно сознательно отказались от идеи вступления в НАТО. С того времени мы убедились в правильности этого шага. Ведь, например, благодаря этому мы смогли преодолеть никому ненужную напряженность в отношениях с Россией», — сказал Янукович, которого цитирует его пресс-служба.

По словам главы государства, внеблоковая политика открывает перед Украиной много возможностей.

«Например, неучастие в блоках нам позволяет проводить сбалансированную политику. Возможности Украины как страны, которая делает важный вклад в безопасность и стабильность в Европе, только растут. Вместе с тем, мы не отказываемся от конструктивного сотрудничества с НАТО. Выполнение годового национального плана нашего сотрудничества с НАТО помогает изменениям внутри страны. Это помогает нам в реформировании армии, направленном на достижение стандартов Альянса», — сказал Президент.

Янукович при этом подчеркнул, что Украина будет участвовать в важных операциях НАТО. «Нашу позицию уже высоко оценили и наши партнеры. Я в этом убедился в ходе переговоров с Генеральным секретарем НАТО в Киеве», — сказал он.

<http://novosti.dn.ua/details/157035/>

Укладач Овчаренко В.